

**ΑΝΩΤΑΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ**

***Ανεύρεση και συγκέντρωση ελληνόγλωσσης
βιβλιογραφίας σχετικά με την Ιερά Μονή Μεγίστης
Λαύρας Αγίου Όρους***

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΟΥ

σπουδαστή Τραϊανού Γραδεσλή

Καθηγητής: Γιώργος Χαριζάνης

**Θεσσαλονίκη
Σεπτέμβριος 2003**

ΑΝΩΤΑΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1
2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3

ΜΕΡΟΣ Α.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	3

**Ανεύρεση και συγκέντρωση ελληνόγλωσσης
βιβλιογραφίας σχετικά με την Ιερά Μονή Μεγίστης
Λαύρας Αγίου Όρους**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	13
Η ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ.....	13
1. Όσιος Αθανάσιος Αθωνητής, Ο Ιδρυτής.....	13
2. Τύρραση.....	20
3. Ιστορικά στοιχεία.....	22

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	ΤΟΥ.....	26
ΕΞΕΤΗΡΙΚΑ ΚΤΙΣΤΕΣ.....	σπουδαστή Τραϊανού Γραδεσλή.....	26
1. Σχολές - Μοναστήρια.....	Καθηγητής: Γιώργος Χαριζάνης.....	26
2. Εργαστήρια.....		29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο	30
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ - ΤΕΧΝΗ.....	30
1. Η αρχιτεκτονική.....	32
2. Τέχνη - Καλλιτεχνία.....	34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο	34
ΔΙΟΙΚΗΣΗ.....	34

Θεσσαλονίκη
Σεπτέμβριος 2003

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1
2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
ΜΕΡΟΣ Α΄	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	6
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ.....	6
1. Εξωτερική περιγραφή.....	6
2. Περιγραφή του εσωτερικού της μονής.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	15
Η ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ.....	15
1. Όσιος Αθανάσιος Αθωνίτης.....	15
2. Ίδρυση.....	20
3. Ιστορικά στοιχεία.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	26
ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΚΤΙΣΜΑΤΑ.....	26
1. Σκήτες – Μοναστικοί οικισμοί.....	26
2. Εξωκκλήσια – Καλύβες – Μυλοπόταμος – Αρσανάς.....	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο	32
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ – ΤΕΧΝΗ.....	32
1. Η αρχιτεκτονική των σημαντικότερων κτιρίων.....	32
2. Τέχνη – Κειμήλια – Εικόνες.....	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο	39
ΔΙΟΙΚΗΣΗ.....	39
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ.....	49

ΜΕΡΟΣ Β΄ 56

Α.1. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ - Αγίου Όρους..... 56

1. Βιβλιογραφία Μεγίστης Λαύρας..... 62

3. Βιβλιογραφία επισήμων εκκλησιαστικών εγγράφων που αφορούν τη μονή..... 66

Β. ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ 72

1. Ευρετήριο συγγραφέων 72

2. Ευρετήριο τίτλων 75

3. Ευρετήριο χρονολογιών 80

4. Ευρετήριο εκδοτικών οίκων..... 84

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ..... 86

του μοναχισμού του 19^{ου} αι. ο άγιος Αθανάσιος Αθωνίτης υπήρξε το «Τυπικό» του, το κεντρικό σημείο διοίκησης και λειτουργίας. έδωσε νέα γραμμή κατεύθυνσης στον αγιορείτικο μοναχικό βίο. Με τις πολύ σημαντικές επιχορηγήσεις των αυτοκρατόρων της Κωνσταντινουπόλεως, του Νικηφόρου Φωκά και μετέπειτα του Ιωάννη Τσιμισκή, έλαβε υπεύθυνση το 983 η Βρυση της εν λόγω μονής. Με το πέρασμα των χρόνων και τις συνεχείς οικονομικές συνδρομές και άλλων αυτοκρατόρων και πατριάρχων επεκτάθηκε ολοένα και περισσότερο, καθώς νέες κτηριακές εγκαταστάσεις οικοδομήθηκαν και απέκτησε ανεκτίμητους θησαυρούς και κειμήλια.

Η Μεγίστη Λαύρα θεωρείται ως η μητρική μονή του Αγίου Όρους, διότι τη μιμήθηκαν στον τρόπο οργάνωσης, λειτουργίας και κτηριακών εγκαταστάσεων, όλες οι άλλες αγιορείτικες μονές. Είναι ένα

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η σύνταξη της παρούσας πτυχιακής εργασίας βασίστηκε στην ανεύρεση, τη συγκέντρωση και στην επεξεργασία της ελληνόγλωσσης βιβλιογραφίας της Ιεράς Μονής Μεγίστης Λαύρας Αγίου Όρους.

Με τον όρο «Λαύρα» εννοούμε ένα σύνολο κελιών, δηλαδή διαμερισμάτων των μοναχών, που αποτελούν έχοντας έναν κεντρικό ναό ένα ενιαίο μοναστικό ίδρυμα. Οι πρώτες «Λαύρες» οργανώθηκαν κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο και συγκεκριμένα τον 4^ο – 5^ο αι. στην Παλαιστίνη και την έρημο της Ιουδαίας. Ιδρυτής της μονής της Μεγίστης Λαύρας Αγίου Όρους υπήρξε η μεγάλη πνευματική μορφή του μοναχισμού του 10^{ου} αι. ο όσιος Αθανάσιος Αθωνίτης, που με τα «Τυπικά» του, τους κανονισμούς δηλαδή διοίκησης και λειτουργία έδωσε νέα γραμμή κατευθύνσεως στον αγιορείτικο μοναχικό βίο. Με τις πολύ σημαντικές επιχορηγήσεις των αυτοκρατόρων της Κωνσταντινουπόλεως, του Νικηφόρου Φωκά και μετέπειτα του Ιωάννη Τσιμισκή, έλαβε υπόσταση το 963 η ίδρυση της εν λόγω μονής. Με το πέρασμα των χρόνων και τις συνεχείς οικονομικές συνδρομές και άλλων αυτοκρατόρων και πατριαρχών επεκτάθηκε όλο ένα και περισσότερο, καθώς νέες κτιριακές εγκαταστάσεις οικοδομήθηκαν και απέκτησε ανεκτίμητους θησαυρούς και κειμήλια.

Η Μεγίστη Λαύρα θεωρείται ως η μητρική μονή του Αγίου Όρους, διότι τη μιμήθηκαν στον τρόπο οργάνωσης, λειτουργίας και κτιριακών εγκαταστάσεων, όλες οι άλλες αγιορείτικες μονές. Είναι ένα

μοναστήρι που συγκεντρώνει το πλήθος θρύλων, παραδόσεων, μεγαλείων και θησαυρών. Όταν εισέρχεται σε βυζαντινή πολιτεία με τα κάστρα, τις πολεμίστρες και τους μεγαλοπρεπείς πύργους της και αναπολεί τις ένδοξες εκείνες μέρες του Βυζαντίου που ακτινοβολούσε ο Ελληνισμός σε Ανατολή και Δύση.

Μέγιστος τίτλος Αγίου Όρους, έγινε από τον σπουδαστή Τραϊανό Γρηγοράκη υπό την επίβλεψη του καθηγητή του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας Γιώργου Χαριζάνη. Απευθύνεται και μπορεί να χρησιμεύσει σε όσους επιθυμούν να μελετήσουν ή να ερευνήσουν θέματα σχετικά με τη μονή και την ιστορία της ανά τους αιώνες, αλλά και γενικότερα ζητήματα που αφορούν τη μοναστική Αθωνική Πολιτεία του Αγίου Όρους.

Στόχος της εργασίας είναι η παρουσίαση αρχικά της μονής, όσον αφορά τον χώρο, την ιστορία και την περιγραφή της, και στη συνέχεια η πηλοτική παρουσίαση της βιβλιογραφίας που ανευρέθη. Φυσικά το θέμα της συγκέντρωσης μιας τέτοιας ειδικής βιβλιογραφίας δεν είναι τόσο εύκολο διότι απαιτεί προσεκτική και κοπιαστική έρευνα κάθε μελέτης χωριστά που υποθέτουμε ότι μπορεί να περιέχει στοιχεία για βιβλιογραφία όσον αφορά τη μονή. Έτσι συνήθως σε βιβλία που αναφέρονται γενικά στο Άγιο Όρος μπορούμε να ανεύρωμε τη βιβλιογραφία που προκύπτει από μελέτες που αφορούνται αποκλειστικά στη μονή της Ιεράς Πολιτείας. Θα συναντούμε με την ίδια συχνότητα, όπως με τα γύρω χωριά που αφορούν το Άγιο Όρος.

2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία που αφορά την ανεύρεση και συγκέντρωση της ελληνόγλωσσης βιβλιογραφίας της Ιεράς Μονής Μέγιστης Λαύρας Αγίου Όρους, έγινε από τον σπουδαστή Τραϊανό Γραδεσλή υπό την επίβλεψη του καθηγητή του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας Γιώργου Χαριζάνη. Απευθύνεται και μπορεί να χρησιμεύσει σε όσους επιθυμούν να μελετήσουν ή να ερευνήσουν θέματα σχετικά με τη μονή και την ιστορία της ανά τους αιώνες, αλλά και γενικότερα ζητήματα που αφορούν τη μοναστική Αθωνική Πολιτεία του Αγίου Όρους.

Στόχος της εργασίας είναι η παρουσίαση αρχικά της μονής, όσον αφορά την ίδρυση, την ιστορία και την περιγραφή της, και στη συνέχεια η τμηματική παρουσίαση της βιβλιογραφίας που ανευρέθη. Φυσικά το θέμα της συγκέντρωσης μιας τέτοιας ειδικής βιβλιογραφίας δεν είναι τόσο εύκολο διότι απαιτεί προσεκτική και κοπιαστική έρευνα κάθε μελέτης χωριστά που υποθέτουμε ότι μπορεί να περιέχει στοιχεία και βιβλιογραφία όσον αφορά τη μονή. Έτσι συνήθως σε βιβλία που αναφέρονται γενικά στο Άγιο Όρος μπορούμε να ανεύρουμε τη βιβλιογραφία που ψάχνουμε, ωστόσο μελέτες που αναφέρονται αποκλειστικά στη μονή της Μ. Λαύρας δε συναντούμε με την ίδια συχνότητα, όπως με τα γενικά εγχειρίδια που αφορούν το Άγιον Όρος.

Για τη σύνταξη της μελέτης χρησιμοποιήθηκε υλικό κυρίως από τις βιβλιοθήκες του Α.Π.Θ. και από κάποιες δημόσιες, όπως της Δημοτικής βιβλιοθήκης Γιαννιτσών.

Για τη συγγραφή της εργασίας χρησιμοποιήθηκαν ορισμένα μέσα που βοήθησαν στην καταγραφή κάθε μέρους χωριστά. Έτσι η βιβλιογραφία και οι παραπομπές έγιναν με βάση του εγχειριδίου του MLA. Επιπλέον η βιβλιογραφία χωρίστηκε σε τρία τμήματα ως εξής: α) Σε βιβλία που αναφέρονται γενικά στο Άγιο Όρος και κάποιες μόνο σελίδες μας πληροφορούν για τη μονή της Λαύρας, β) Σε μελέτες που αναφέρονται ειδικά στη μονή και πολλές από αυτές ανευρίσκουμε στις διάφορες βιβλιοθήκες, και γ) Σε γράμματα και Σιγίλλια που αφορούν τη μονή από τον περιγραφικό κατάλογο του πατριαρχικού αρχειοφυλακείου της Κωνσταντινούπολης από το 1630 έως το 1863. Το παραπάνω σύνολο βιβλιογραφικών είναι κυρίως του 20^{ου} αιώνα. Για τις ελληνικές συντομογραφίες χρησιμοποιήθηκε ο κατάλογος του Ελληνικού Οργανισμού Τυποποίησης (ΕΛΟΤ), ενώ για τις ξένες οι Αγγλοαμερικάνικοι κανόνες καταλογράφησης (AACR₂). Η βιβλιογραφία είναι ελληνόγλωσση.

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι παράθεση πληροφοριών που συγκεντρώθηκαν με σωστό τρόπο, σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα και κανόνες. Με αυτόν τον τρόπο δίνεται το υλικό καταγεγραμμένο μεθοδικά ενώ παράλληλα παρέχεται σημαντική βοήθεια σε κάποιον που ενδιαφέρεται να συλλέξει πληροφορίες σχετικά με την Ιερά Μονή της Μεγίστης Λαύρας. Τέλος, η εργασία αυτή έχει και εκπαιδευτικό

χαρακτήρα, γιατί δίνει τη δυνατότητα της πρακτικής εξάσκησης όλων των γνώσεων που αποκτήθηκαν, ως τώρα, σε ένα βασικό πεδίο σπουδών, το πτυχιακό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

1. Εξωτερική περιγραφή

Η μονή της Μένιστης Λαύρας βρίσκεται κοντά στη θάλασσα, στη νοτιοανατολική ακτή της χερσονήσου του Αγίου Όρους, επάνω στο πλάτωμα ενός βράχου σε ύψος 160μ.

Φτάνοντας κανείς στη Λαύρα, βρίσκεται μπροστά το πιο λαμπρό και φημισμένο μοναστήρι του Όρους. Είναι ένα μοναστήρι κατάφορτο από θρύλους, παραδόσεις, μεγαλεία και θησαυρούς. Ο θρύλος του οσίου Αθανασίου του Αθωνητή, σχετίζει τα πάντα. Ο μάρτυρας αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς έρχεται κάθε τόσο στο ναυ του επισκέπτη - προσκυνητή. Ένας πύργος έχει το όνομα του Ιωάννη Τσιμισκή. Τριάντα τέσσερις (34) πατριάρχες και εκατόν σαράντα τέσσερις (144) αρχιερείς μόνασαν και πέθαναν εδώ. Όταν αντικρίσει κανείς τη Λαύρα από έξω, νομίζει πως είναι ένα μεγάλο μεσαιωνικό κάστρο. Όταν εισέρχεται μέσα νομίζει πως βρίσκεται σε μια μικρή βυζαντινή πολιτεία. Ζωσμένη στο θαντελιωτό κάστρο της, αρματωμένη με τις πολεμιάτρες, τις καταχύστρες, τα μπαλκόνια, τα καρασούλια, τους βυζαντινούς πύργους, πάντα φοβέριζε την πειρατεία².

Στο λιμενίσκο της, το λεγόμενη Μανδράκι, τα πλοκάρια προσορμίζονται πάντοτε με δυσκολία, θόνη το κύμα χτυπά διαρκώς

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

1. Εξωτερική περιγραφή

Η μονή της Μέγιστης Λαύρας βρίσκεται κοντά στη θάλασσα, στη νοτιοανατολική ακτή της χερσονήσου του Αγίου Όρους, επάνω στο πλάτωμα ενός βράχου σε ύψος 160μ.

Φτάνοντας κανείς στη Λαύρα, βρίσκεται μπροστά το πιο λαμπρό και φημισμένο μοναστήρι του Όρους. Είναι ένα μοναστήρι κατάφορτο από θρύλους, παραδόσεις, μεγαλεία και θησαυρούς. Ο θρύλος του οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη σκεπάζει τα πάντα. Ο μάρτυρας αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς έρχεται κάθε τόσο στο νου του επισκέπτη – προσκυνητή. Ένας πύργος έχει το όνομα του Ιωάννη Τσιμισκή. Τριάντα τέσσερις (34) πατριάρχες και εκατόν σαράντα τέσσερις (144) αρχιερείς μόνασαν και πέθαναν εδώ. Όταν αντικρίζει κανείς τη Λαύρα από έξω, νομίζει πώς είναι ένα μεγάλο μεσαιωνικό κάστρο. Όταν εισέρχεται μέσα νομίζει πως βρίσκεται σε μια μικρή βυζαντινή πολιτεία¹. Ζωσμένη στο δαντελωτό κάστρο της, αρματωμένη με τις πολεμίστρες, τις καταχύστρες, τα μπαλκόνια, τα καραούλια, τους βυζαντινούς πύργους, πάντα φοβέριζε την πειρατεία².

Στο λιμενίσκο της, το λεγόμενη Μανδράκι, τα πλοιάρια προσορμίζονται πάντοτε με δυσκολία, διότι το κύμα χτυπά διαρκώς

την απότομη παραλία. Επάνω από το μικρό λιμάνι δεσπόζει ένας πύργος, όπου εδρεύει κάποιος φύλακας – μοναχός. Μετά από ανοδική πορεία 20 λεπτών ο επισκέπτης φτάνει μπροστά στην πύλη της μονής που βρίσκεται στη βορειοδυτική γωνία του εξαγωνικού περιβόλου. Στο μεγάλο πυλώνα της με τις τρεις πύλες σκιαγραφείται όλη η μεγαλοπρέπειά της.

Εισερχόμενος στην αυλή αντικρύζει ένα τεράστιο κτιριακό συγκρότημα περιβαλλόμενο από δαντελωτό τείχος. Διασχίζει ανθόσπαρτες αυλές και σκοτεινούς υπόγειους ή υπέργειους διαδρόμους, διέρχεται μπροστά από πλήθος πύργων και κωδωνοστασίων, προσπερνά ναούς και ναΐδια, περιδιαβαίνει αχανείς στοές και εξώστες, βαδίζει ακανόνιστους δρόμους και περιέρχεται διάφορα οικοδομήματα. Και όλα αυτά αρματωμένα με πύργους και πολεμίστρες, έτοιμα για άμυνα. Από τους (15) πύργους του περιβόλου, κυριότερος και αρχαιότερος είναι του Ιωάννη Τσιμισκή, κοντά στην είσοδο³.

Στην είσοδο του μοναστηριού υπάρχει ένα προστώο στηριγμένο πάνω σε τέσσερις κίονες. Εκτός όμως από την κύρια είσοδο υπάρχει και μια άλλη μικρή πύλη στη νότια πλευρά του. Πολλά κτίρια ή και ολόκληρες πτέρυγες ανακαινίστηκαν κατά καιρούς σε μεταγενέστερα χρόνια⁴.

1. Λ. Γάλλης, Το Άγιον Όρος: Εντυπώσεις – Ιστορία – Θρύλοι (Αθήνα: Χ. & Σ., 1963), σ. 90.
2. Ζαχαρίας Παπαντωνίου, Άγιον Όρος (Αθήνα: Εστία, 1934), σ. 151.
3. Παναγιώτης Κ. Χρήστου, Οδοιπορικό στο Άγιον Όρος (Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1989), σσ. 98 – 100.
4. Σωτήρης Καδάς, Άγιον Όρος: Τα μοναστήρια και οι θησαυροί τους (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1994), σ. 36.

2. Περιγραφή του εσωτερικού της μονής

Το καθολικό της Λαύρας είναι ο πρώτος σωζόμενος κεντρικός μοναστηριακός ναός του Όρους. Αναγέρθηκε από τον όσιο Αθανάσιο το 963 σε αρκετά ευρύχωρο σχέδιο, για τις ανάγκες της κάπως ολιγάριθμης αρχικά αδελφότητας, αλλά βέβαια στενό για πλήθος των μοναχών που με τον καιρό συνέρεαν από παντού. Γι' αυτόν το λόγο ο Αθανάσιος επιμελήθηκε της ανοικοδομήσεώς του επί ευρύτερου σχεδίου λίγο πριν το θάνατό του. Σύμφωνα με αυτόν τον τύπο σχεδίου κατασκευάστηκαν και όλα τα άλλα καθολικά των αγιορείτικων μοναστηριών. Πρόκειται, για ένα σύνθετο τετρακίονιο βυζαντινό ναό με δύο κόγχες στους χορούς των ψαλτών, δυο παρεκκλήσια απ' αριστερά και δεξιά της λιτής και διπλό νάρθηκα.

Ο ναός βρίσκεται στο κέντρο περίπου της μεγάλης αυλής και τιμάται, ίσως από τον 15^ο αιώνα, στην Κοίμηση του οσίου Αθανασίου, ο οποίος έκτισε και αφιέρωσε το ναό από την αρχή στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου. Τοιχογραφήθηκε από τον μεγάλο κρητικό ζωγράφο Θεοφάνη το 1535⁵.

Το μαρμάρινο εικονοστάσιο είναι νεότερο (1887), αλλά οι τοποθετημένες σε αυτό εικόνες είναι πολύ παλαιότερες. Μεγάλης αξίας είναι δύο εικόνες του Δεδεκαόρτου που προέρχονται από το παλαιό εικονοστάσιο και παριστάνουν τη βάπτισμα του Χριστού και την Κοίμηση της Θεοτόκου. Στις μέρες δύο συγγενικές τους εικόνες που παριστάνουν των εις Άδου Κάθοδο και την Πεντηκοστή, βρίσκονται στο

Μουσείο Ερμιτάζ, της Πετρούπολης, μεταφερμένες εκεί από το ίδιο εικονοστάσιο σε άγνωστη εποχή. Από το πλήθος των άλλων εικόνων αξιολογότερες θεωρούνται μια μικρή του αγίου Παύλου του 19^{ου} αιώνα και μια μεγάλη του αγίου Γεωργίου, του 14^{ου} αιώνα.

Εκτός από τα δύο παρεκκλήσια του καθολικού, του αγίου Νικολάου και των Σαραντα Μαρτύρων, όπου σώζεται και ο τάφος του οσίου Αθανασίου με το λείψανό του, η Λαύρα διαθέτει δεκαπέντε (15) ακόμη παρεκκλήσια μέσα στον περίβολό της, από τα οποία του αγίου Γεωργίου είναι θαυμάσια εικονογραφημένα. Από τα υπόλοιπα τα πιο σπουδαία είναι του οσίου Αθανασίου, δίπλα στο σκευοφυλάκιο, όπου σώζονται η σιδερένια ράβδος και ο σταυρός του, και της Παναγίας της κουκουζέλισσας με την ομώνυμη εικόνα της Θεοτόκου⁶.

Έξω από την κύρια είσοδο του καθολικού υπάρχει η **φιάλη** του αγιασμού, που είναι η πιο μεγάλη στο Όρος. Περιβάλλεται από μια σειρά κίονες που τα κενά μεταξύ τους διαστήματα φράζονται με πολύ ενδιαφέροντα γλυπτά θωράκια και κοσμεύεται με νεότερες τοιχογραφίες σχετικές με τον αγιασμό των υδάτων. Δίπλα της, υψώνεται περήφανο ένα χιλιόχρονο κυπαρίσσι, που λένε ότι το φύτεψε ο ίδιος ο όσιος Αθανάσιος. Σκαμμένη από ατόφιο μάρμαρο σε σχήμα ποτηριού που έχει ένα σωληνάριο μπρούτζινο με διάφορα μπρούτζινα ζώα τριγύρω του και έναν δικέφαλο αετό στην κορυφή του, με το νερό να εξέρχεται από αυτά⁷.

Η **Τράπεζα**, η αίθουσα δηλαδή κοινής εστίασεως των μοναχών, βρίσκεται απέναντι από το καθολικό στα δυτικά είναι ισόγεια και

αποτελεί ανεξάρτητο κτίριο. Η Τράπεζα πιθανότατα τοιχογραφήθηκε από τον Θεοφάνη των Κρήτα. Διακρίνεται το άνω τμήμα του κτιρίου με τον κεντρικό τρούλο και τους δύο συμμετρικούς των παρεκκλησιών. Το ενδιάμεσο τμήμα αντιστοιχεί στα Κατηχούμενα, δηλαδή τον άνω όροφο που βρισκόταν επάνω από το χώρο των παλαιών ναρθήκων και εξωναρθήκων. Στα κατηχούμενα αυτά υπήρχε το κελί και το σπουδαστήριο του οσίου Αθανασίου. Ο χώρος αυτός αντικαταστάθηκε το 1814 από τη λιτή (ευρύς νάρθηκας με δύο ενδιάμεσους κίονες). Η Τράπεζα περιέχει αξιόλογες τοιχογραφίες με παραστάσεις όπως του Μυστικού Δείπνου, της Δευτέρας Παρουσίας, των εικοσιτεσσάρων οίκων του Ακάθιστου Ύμνου, σκηνές από τη ζωή της Θεοτόκου και πολλών αγίων και ασκητών, καθώς και πορτραίτα Ελλήνων φιλοσόφων από του Σόλωνα, του Πυθαγόρα, του Σωκράτη, του Πλάτων, και άλλων.

Κοντά στην Τράπεζα βρίσκονται διάφοροι βοηθητικοί χώροι, όπως η εστία ή μαγειρείο, το μαγκιπέιο ή αρτοποιείο, το δοχείο, η αποθήκη δηλαδή των υγρών τροφίμων και τέλος το κελάρι ή η αποθήκη των στερεών τροφίμων.

Πλουσιότατο είναι το σκευοφυλάκιο του μοναστηριού, που βρίσκεται σε ανεξάρτητο κτίσμα πίσω από το καθολικό, στο ανατολικό μέρος της αυλής. Τρεις μοναχοί με ιδιαίτερο ο καθένας κλειδί ανοίγουν και κλείνουν τη θύρα του σκευοφυλακίου. Μεταξύ των άλλων κειμηλίων διακρίνουμε το σάκο του Νικηφόρου Φωκά, κατασκευασμένο από άριστα επεξεργασμένο ύφασμα με πολύτιμους λίθους, πολύχρωμα

τριαντάφυλλα και κεντητές προτομές Αγίων. Διακρίνουμε επίσης το στέμμα του ίδιου αυτοκράτορα, ένα ευαγγέλιο κοσμημένο με πολύτιμους λίθους και με ιδιόχειρη αφιέρωση του αυτοκράτορα προς τον όσιο Αθανάσιο, καλύμματα εντύπων Ευαγγελίων, ιερά άμφια και εκκλησιαστικά σκεύη, σταυρούς, εγκόλπια, Άγια Ποτήρια, πολύ αξιόλογες φορητές εικόνες κ.α. Επίσης στο καθολικό φυλάσσονται τεμάχια από το Τίμιο Ξύλο, και από τα λείψανα πολλών αγίων⁸.

Η βιβλιοθήκη, της Λαύρας, που στεγάζεται πλάι στο σκευοφυλάκιο, στο ίδιο κτίριο, θεωρείται η πλουσιότερη μέσα στο Άγιο Όρος. Περιέχει πάνω από δύο χιλιάδες πεντακόσια (2.500) χειρόγραφα, από τα οποία τα τετρακόσια εβδομήντα (470), καθώς και και πενήντα (50) ειλητάρια, είναι περγαμηνά. Από αυτά ξεχωρίζουν ορισμένα εικονογραφημένα χειρόγραφα με πλούσια κοσμήματα και παραστάσεις και το Ευαγγέλιο το λεγόμενο του Φωκά στο σκευοφυλάκιο. Μεταξύ των χειρογράφων διακρίνεται ο μεγαλογράμματος κώδικας του 6^{ου} αιώνα και ένας από τους αρχαίους μάρτυρες του κειμένου της Καινής Διαθήκης. Ο κώδικας αυτός είναι διαλυμένος και από τα φύλλα, που σώζονται σήμερα οκτώ (8) στη μονή και τριάντα τρία (33) σε διάφορες βιβλιοθήκες του κόσμου (Κιέβου, Πετρούπολης, Μόσχας, Παρισιού, Τορίνου κ.α.). Το γεγονός τούτο είναι ενδεικτικό των αρπακτικών διαθέσεων, ορισμένων παλαιών επισκεπτών της μονής. Από άποψη κειμένων αξιόλογοι είναι επίσης ο κώδικας Ω75 του 12^{ου} αιώνα, που περιέχει τη βοτανική του Διοσκουρίδη, με πλήθος εικόνων βοτάνων, δένδρων και ζώων. Από

άποψη διακοσμήσεως, μεταξύ πολλών, σημειώνουμε τους κώδικες B107 του 11^{ου} αιώνα, που περιέχει τους δεκαέξι (16) λόγους του Γρηγορίου Θεολόγου, B100 του 13^{ου} αιώνα, που περιέχει ερμηνεία του Ιώβ με αξιολογότετες παραστάσεις και B26, που περιέχει κείμενα της Καινής Διαθήκης με μικροσκοπικές μικρογραφίες. Ακόμη σε άλλο τμήμα της βιβλιοθήκης, αυτό των εντύπων υπάρχουν γύρω στα σαράντα χιλιάδες (40.000) βιβλία, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται σπουδαίες αρχαίες εκδόσεις. Στις μέρες μας γίνεται καταγραφή των αρχετύπων και παλαιοτύπων. Επιπλέον πλουσιότατο είναι το αρχειοφυλάκιο της μονής σε έγγραφα κάθε μορφής, μερικά από τα οποία προέρχονται ήδη από την εποχή του οσίου Αθανασίου: κτητορικά, χρυσόβουλλα, σιγίλλια κ.α.⁹

Τα διαμερίσματα των μοναχών ονομάζονται **κελλιά** ή **κέλλες** και συγκροτούν κτίρια σε πολυώροφες πτύρυγες που καλούνται **κόρδες** και είναι προσκολλημένα στον εξωτερικό περίβολο με την όψη τους στην αυλή. Τα κελλιά των ανωτέρων ορόφων έχουν προς τα έξω παράθυρα και περίφρακτους εξώστες που είναι συνήθως ξύλινοι και καλούνται απλωταριές. Το κάθε κελλί είναι ένα μικρό ορθογώνιο δωμάτιο απέριπτα επιπλωμένο. Στις κόρδες βρίσκεται και το αρχονταρίκι, δηλαδή ο ξενώνας της μονής. Διαθέτει μια μεγάλη αίθουσα υποδοχής με διάκοσμο πλούσιο και παραδοσιακό, τραπεζαρία, κουζίνα, υπνοδωμάτια, παρεκκλήσι και λοιπούς βοηθητικούς χώρους. Στις κόρδες των κελλιών βρίσκεται και το Συνοδικό, μια αίθουσα με πλούσια διακόσμηση, όπου γίνεται η

υποδοχή των επισήμων και πραγματοποιούνται οι Συνάξεις, οι συνεδριάσεις δηλαδή της μοναστικής αδελφότητας για την επίλυση διαφόρων προβλημάτων της. Στους ίδιους χώρους βρίσκεται και το Ηγουμενείο, το ενδιαίτημα δηλαδή του ηγουμένου¹⁰.

5. Παναγιώτης Κ. Χρήστου, Οδοιπορικό στο Άγιον Όρος (Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1989), σ. 101
6. Ιωάννης Κομνηνός, Προσκυνητάριον του Αγίου Όρους του Άθωνος (Άγιο Όρος: Καρυές, 1984), σσ. 32 – 33.
7. Σωτήρης Καδάς, Άγιον Όρος: Τα μοναστήρια και οι θησαυροί τους (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1994), σσ. 36 – 38, σ. 39.
8. Παύλος Μ. Μυλωνάς, Άτλας του Άθωνος (Αθήνα: Χ.Ε., 2000), σσ. 72 – 73.
9. Παύλος Μ. Μυλωνάς, Άτλας του Άθωνος (Αθήνα: Χ.Ε., 2000), σ. 74.
10. Κίμων Εμμ. Πλακογιαννάκης, Άγιο Όρος: Ο προμαχώνας της ορθοδοξίας (Θεσσαλονίκη: Σχήμα και χρώμα, 1996), σσ. 34 – 38.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

1. Όσιος Αθανάσιος Αθωνίτης. Ο ιδρυτής

Ιδρυτής της Μεγίστης Λαύρας υπήρξε ο όσιος Αθανάσιος Αθωνίτης. Γεννήθηκε στην Τραπεζούντα μεταξύ του 927 και του 930 από επιφανείς γυνείς και ονομάστηκε Αβραάμιος. Σε ηλικία επτά ετών έμεινε ορφανός και τη φροντίδα για τη μόρφωσή του ανέλαβε μια θεία του, που καταγόταν και αυτή από διακεκριμένη οικογένεια.

Ο Αβραάμιος από πολύ μικρός υπήρξε φιλομαθής. Όταν σε ηλικία δεκαπέντε ετών τέλειωσε τη σχολή ενός γραμματικού, πήγε μετά το θάνατο της θείας του στην Κωνσταντινούπολη, κοντά σε μια θυγατέρα της, όπου ακολούθησε το διδασκαλικό στάδιο. Με την ολοκλήρωση των σπουδών του «επί τον διδασκαλικόν ανάγεται θρόνον» και διορίζεται καθηγητής και σχολάρχης σε σχολή της Πόλεως.

Τη στιγμή όμως που του ανοίγεται η πόρτα της επιτυχίας, ο Αβραάμιος, γύρω στο 953 εγκαταλείπει τα εγκόσμια, πηγαίνει στο μοναστικό κέντρο του Κυμινά, στο όρος Όλυμπος, στην Βιθυνία της Μ. Ασίας και δηλώνει υποταγή στον ηγούμενό του Μιχαήλ Μαλεϊνο, θείο των στρατηγών Νικηφόρου και Λέοντος Φωκά. Εκεί συνδέθηκε με βαθιά φιλία με τον Νικηφόρο Φωκά, κατοπινό αυτοκράτορα, ο οποίος του εκμυστηρεύθηκε και το δικό του πόθο να μονάσει αργότερα¹.

Στο τέλος του 957, ο Αβραάμιος που ονομάστηκε, Αθανάσιος μετά όταν έγινε μοναχός εγκαταλείπει τον Κυμινά, καθώς δεν ήθελε να προαχθεί σε ηγούμενο και καταφεύγει στο Άγιος Όρος παίρνοντας μαζί του ελάχιστα υπάρχοντα. Εκεί ο Αθανάσιος μόνασε αρχικά κοντά σ' έναν αγαθό γέροντα στο Ζυγό, ως ταπεινός και αγράμματος ησυχαστής με το ψευδώνυμο Βαρνάβας. Την ίδια εποχή ο στρατηγός Νικηφόρος Φωκάς έψαχνε να τον βρει. Σύντομα όμως τον ανακάλυψε ο αδελφός του Λέων Φωκάς, γεγονός που αναγκάζει τον Αθανάσιο να μετοικήσει σ' ένα απομακρυσμένο ασκητήριο στην νοτιοανατολική ακτή του Όρους.

Στη συνέχεια μέσω ενός αγγελιοφόρου του Νικηφόρου Φωκά, ο Αθανάσιος μετέβη στην Κρήτη θέλοντας να βοηθήσει τον φίλο του στην απελευθέρωση του νησιού από τους Άραβες. Έτσι στις 7 Μαρτίου του 961 στα βυζαντινά στρατεύματα με τις ευλογίες του Αθανασίου απελευθέρωσαν το νησί μετά από 140 χρόνια αραβικής κατοχής. Ο Νικηφόρος, αφού επανέλαβε στον Αθανάσιο την επιθυμία του να μονάσει, του έσωσε μέρος από τα λάφυρα των Βυζαντινών, παρακαλώντας τον να οικοδομήσει στο Όρος ένα κελλί για τον ίδιο και ένα κοινόβιο. Το 962 επισκέφθηκε τον Αθανάσιο στο όρος ο απεσταλμένος από τον Νικηφόρο, μοναχός Μεθόδιος, προσφέροντας του έξι λίτρες χρυσού, δώρο του Νικηφόρου για την ανέγερση της μονής. Την άνοιξη του 963 άρχισε η ανέγερση των κτιρίων που θα συγκροτούσαν τη μονή της Μέγιστης Λαύρας. Οικονομική ενίσχυση στάλθηκε και από τον αυτοκράτορα Ρωμανό Β' (959 – 963) που

προικοδότησε τη μονή με 100 χρυσά νομίσματα ετησίως. Μετά το θάνατο του Ρωμανού ο Νικηφόρος έγινε αυτοκράτορας, όμως αθέτησε την υπόσχεσή του να γίνει μοναχός, γεγονός που συγκλόνησε τον Αθανάσιο και τον ώθησε να εγκαταλείψει προσωρινά το Όρος και να μείνει στην Αιτάλεια της Μ. Ασίας. Μετά όμως από μια θεία αποκάλυψη που τον παρότρυνε να επιστρέψει πίσω, γύρισε στο Άγιο Όρος και ολοκλήρωσε την ανέγερση των κτιρίων της μονής μόνος του, με μια νέα οικονομική ενίσχυση από τον Νικηφόρο, που του χορήγησε 244 χρυσά νομίσματα. Επιπλέον ο αυτοκράτορας εξέδωσε «χρυσόβουλλο» με το οποίο παραχώρησε στη μονή της Λαύρας το μοναστήρι των περιστερών κοντά στη Θεσσαλονίκη, γνωστό ως «Μέγα Μοναστήριον». Ταυτόχρονα ο Αθανάσιος οικοδόμησε στην τοποθεσία Μυλοπόταμος, ναό προς τιμήν του μεγαλομάρτυρα Αγίου Ευσταθίου του Πλακίδα, κελλιά και αναορωτήρια για τη νοσηλεία ασθενών μοναχών.

Επιθυμία του όσιου Αθανασίου ήταν να συγκροτήσει μοναστική κοινότητα τύπου λαύρας (διάσπαρτα δηλαδή κελιά με έναν κεντρικό ναό για τη λατρεία και γι' αυτό ονόμασε το σύνολο των οικημάτων που ανήγειρε Λαύρα). Η πρόθεσή του όμως άλλαξε κατόπιν της επιμονής του Νικηφόρου και έτσι το νέο ιερό καθίδρυμα συγκροτήθηκε ως κοινοβιακή μονή².

Μετά τη δολοφονία του Νικηφόρου το 969 ο νέος αυτοκράτορας Ιωάννης Τσιμισκής (969 – 976), παρά την αντίδραση ορισμένων μοναχών, όπως του μοναχού Παύλου, που κατηγορούσαν τον όσιο

Αθανάσιο για την κατασκευή πολυτελών οικοδομημάτων και την εισαγωγή νεωτερισμών, τάχθηκε με το μέρος του Αθανασίου, διπλασίασε το ποσό της επιχορήγησης και ενέκρινε την ένταξη (12) μοναχών στη μονή.

Ο Τσιμισκής στην προσπάθειά του να οργανώσει τη ζωή στο Άγιο Όρος, το 972 εξέδωσε το πρώτο γενικό κανονισμό του Αγίου Όρους γνωστό ως «Τυπικό» του Τσιμισκή. Το 973 ο Αθανάσιος μετά από οκτάχρονη πείρα διαποίμανσης της μονής συνέταξε το «Τυπικό» της Μέγιστης Λαύρας (δηλαδή τον καταστατικό χάρτη διοίκησης και λειτουργίας της μονής).

Ο Αθανάσιος απεβίωσε στις 5 Ιουλίου 1001 ή 1004 βίαια. Καταπλακώθηκε μαζί με έξι οικοδόμους της μονής από το θόλο του καθολικού ναού που κατέπεσε κατά τη διάρκεια επιθεωρήσεως των εργασιών, που σκοπό είχαν τη διεύρυνση και επέκταση του.

Σήμερα τα λείψανα του οσίου φιλοξενούνται στη μονή της Μέγιστης Λαύρας στο παρεκκλήσιο των Σαράντα Μαρτύρων, που βρίσκεται ενσωματωμένο στο Καθολικό. Στην αυλή της μονής υπάρχει παρεκκλήσιο προς τιμήν του, στο οποίο φυλάσσονται ο σιδερένιος σταυρός και η δεύτερη σιδερένια ράβδος του.

Από τα έργα που έγραψε σώζονται μόνο τρία: Η «Υποτύπωσις» (970) το «Τυπικό» (973) και η «Διατύπωσις» (977) που αφορούν τους κανόνες για τη λειτουργία της μονής. Η μνήμη του Οσίου Αθανασίου γιορτάζεται στις 5 Ιουλίου.³

1. Κίμων Εμμ. Πλακογιαννάκης, Αγιο Όρος: Ο προμαχώνας της ορθοδοξίας (Θεσσαλονίκη: Σχήμα και χρώμα, 1996) σ. 151
2. Κίμων Εμμ. Πλακογιαννάκης, Αγιο Όρος: Ο προμαχώνας της ορθοδοξίας (Θεσσαλονίκη: Σχήμα και χρώμα, 1996) σσ. 152-153
3. Κίμων Εμμ. Πλακογιαννάκης, Αγιο Όρος: Ο προμαχώνας της ορθοδοξίας (Θεσσαλονίκη: Σχήμα και χρώμα, 1996) σ. 154.

Το ίδρυμα αυτό οργανώθηκε από την αρχή κατά τον τύπο των μεγάλων κοινόβιακών μονών. Ως προς τη μορφή βίου ήταν μονή (κοινόβιο ίδρυμα) και ως προς την έκτασή ήταν λαύρα, δηλαδή ίδρυμα με πολυάριθμα κελιά. Ονομάστηκε λοιπόν Λαύρα λόγω της μεγάλης έκτασής της και Μέγιστη να διακρίνεται από τις άλλες μικρές λαύρες και από τη Μέση Λαύρα των Καρυών.

Η εφημ της Λαύρας έλκυσε από νωρίς πλήθη φιλομοναστών, έτσι ώστε κατά τον 11^ο αιώνα να αριθμεί 700 μοναχούς, μεταξύ των οποίων ήταν και ξένοι, όπως από τη Ρώμη και τη Ρωσία. Οι ξένοι εγκαθίσταντο συνήθως σε κελιά κατά ομάδες, από τις οποίες στο χείρο του Αγίου Όρους προήλθαν παλιόγρηγορα οι δύο ιστορικές μονές των Ιβήρων και των Αρσληνών.

Οι αυτοκράτορες συνέχισαν την οικονομική ενίσχυση με σχετικό έγγραφο (χρυσόβουλλα). Το πρώτο αξιόλογο κτήμα που της παραχωρήθηκε ήταν η μονή Περιστερών στην περιοχή της Θεσσαλονίκης και στη συνέχεια ακολούθησαν η μονή Γομάτου στη Χαλκιδική και πολλά άλλα κτήματα της γύρω περιοχής.

2. Ίδρυση

Όπως είδαμε ο Αθανάσιος έδωσε νέα γραμμή κατευθύνσεως στον αγιορείτικο βίο, ιδρύοντας τη Λαύρα. Οι χορηγίες του Νικηφόρου Φωκά, όσο και του Ρωμανού του Β' υπήρξαν καθοριστικές για την ανέγερσή της.

Το ίδρυμα αυτό οργανώθηκε από την αρχή κατά τον τύπο των μεγάλων κοινοβιακών μονών. Ως προς τη μορφή βίου ήταν μονή (κοινόβιο ίδρυμα) και ως προς την έκτασή ήταν λαύρα, δηλαδή ίδρυμα με πολυάριθμα κελιά. Ονομάστηκε λοιπόν Λαύρα λόγω της μεγάλης έκτασής της και Μέγιστη να διακρίνεται από τις άλλες μικρές λαύρες ή και από τη Μέση Λαύρα των Καρυών.

Η φήμη της Λαύρας είλκυσε από νωρίς πλήθη φιλομοναστών, έτσι ώστε κατά τον 11^ο αιώνα να αριθμεί 700 μοναχούς, μεταξύ των οποίων ήταν και ξένοι όπως από τη Ρώμη και τη Ρωσία. Οι ξένοι εγκαθίσταντο συνήθως σε κελιά κατά ομάδες, από τις οποίες στο χώρο του Αγίου Όρους προήλθαν πολύ γρήγορα οι δύο ιστορικές μονές των Ιβήρων και των Αμαλφηνών.

Οι αυτοκράτορες συνέχισαν την οικονομική ενίσχυση με σχετικά έγγραφα (χρυσόβουλλα). Το πρώτο αξιόλογο κτήμα που της παραχωρήθηκε ήταν η μονή Περιστερών στην περιοχή της Θεσσαλονίκης και στη συνέχεια ακολούθησαν η μονή Γομάτου στη Χαλκιδική και πολλά άλλα κτήματα της γύρω περιοχής⁴.

Με τα χρήματα των επιχορηγήσεων και μετά το θάνατο του Αθανασίου, χτίστηκαν η Τράπεζα, κελλιά, νοσοκομείο, ξενώνας και το λιμάνι της μονής. Τα κελλιά συνδέονταν μεταξύ και είχαν στο μέσο το καθολικό. Η τράπεζα περιελάμβανε 21 επιμέρους τραπέζια, όπου το καθένα χωρούσε δώδεκα άτομα. Το νοσοκομείο υποδέχονταν τους ασθενείς και περιελάμβανε και λουτρό για τις ανάγκες του. Το ξενοδοχείο υποδέχονταν και φιλοξενούσε τους επισκέπτες. Επίσης χτίστηκε και το περίφημο υδραγωγείο, το οποίο τροφοδοτούσε τη μονή με άφθονο νερό από τόπους ψηλούς και δύσβατους, που βρίσκονταν μακριά από τη μονή.

Η Μέγιστη Λαύρα μπορεί άνετα να θεωρηθεί ως η μητρική μονή του Αγίου Όρους, διότι αποτέλεσε υπόδειγμα – πρότυπο, το οποίο μιμήθηκαν όλες οι άλλες αγιορείτικες μονές, όχι μόνο κατά τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας, αλλά και κατά τη δομή των κτιριακών εγκαταστάσεων. Γι' αυτό όταν γιορτάστηκε η χιλιετία της ιδρύσεως της Λαύρας το 1963, όλοι θεώρησαν ότι γιορτάζονταν η χιλιετία του Αγίου Όρους.⁵

4. Παναγιώτης Κ. Χρήστου, Οδοιπορικό στο Άγιον Όρος (Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1989) σσ. 93 – 96.

5 Παύλος μοναχός Λαυριώτης, Ο όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης (Άγιον Όρος: χ.ε., 1995), σσ. 52 – 55.

3. Ιστορικά στοιχεία

Οι ταλαιπωρίες της μονής επί Λατινοκρατίας δεν ήταν τόσο βαρείες, προφανώς λόγω της δυσπρόσιτης θέσης της και του μεγάλου κύρους της. Έτσι εξηγείται και η κατοπινή ακμή της κατά τον 14^ο αιώνα, οπότε έζησαν στο χώρο της, μέσα ή έξω από τα τείχη, σε κελιά και καθίσματα, διαπρεπείς ασκητικές και θεολογικές φυσιογνωμίες, όπως οι Νικηφόρος Ιταλιώτης, Θεόκλητος Φιλαδελφείας, Ηλίας Σελιώτης, Κάλλιστος Α' Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, Φιλόθεος Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, Γρηγόριος Παλαμάς.

Το τέλος αυτής της ακμής έθεσε η τουρκική κατάκτηση, της οποίας η επιδρομική μορφή άρχισε πριν από τα μέσα του 14^{ου} αιώνα. Οι συνεχιζόμενες άγριες πειρατικές επιδρομές και η βαρεία φορολογία επέφεραν τέτοια εξαθλίωση, ώστε να μην καθίσταται δυνατή η διατήρηση του κοινού βίου. Τότε οι περισσότεροι μοναχοί τράπηκαν προς τις ερημιές και οι λίγοι που έμειναν μέσα, αναγκάστηκαν να ακολουθήσουν την ιδιορρυθμία.

Μετά την κατάργηση της ελληνικής βυζαντινής εξουσίας ήρθαν να καλύψουν το κενό ηγεμόνες από τον ορθόδοξο βορρά. Οι δωρεές των ηγεμόνων των Παραδουνάβιων χωρών, όπως επίσης και διαφόρων εκκλησιαστικών προσώπων και ιδιωτών, επέτρεψαν κάποια προσωρινή κίνηση για ανόρθωση, κυρίως οικοδομική και καλλιτεχνική. Η λειψανδρία και η αδιαφορία των ιδιορρυθμών μοναχών για τα κοινά

συνετέλεσαν στην περαιτέρω ελάττωση των οικοδομικών δυνατοτήτων της μονής. Η επιδείνωση υπήρξε φοβερή όταν ο σουλτάνος Σελήμ Β΄ άρπαξε τα κτήματα των μονών (1566 – 1574) για να τα εκποιήσει χάριν του τουρκικού δημόσιου ταμείου. Για να τα εξαγοράσουν οι Αγιορείτες χρειάστηκε να πληρώσουν 1.700.000 άσπρα, τα οποία στο μεγαλύτερο μέρος δανείστηκαν από εβραίους τοκιστές και η επιβάρυνση της Λαύρας ήταν βαρύτατη⁶.

Ο πατριάρχης Αλεξανδρείας Σίλβεστρος που επισκέφθηκε το όρος το 1574 κατόπιν συνεννόησης με τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμία Β΄ επέβαλε στη Λαύρα και τα άλλα μοναστήρια το κοινοβιακό σύστημα, πιστεύοντας ότι η ιδιορρυθμία ήταν η αιτία της κακοδαιμονίας των μονών. Το μέτρο αυτό φυσικά δεν άλλαξε και τόσο την κατάσταση, διότι υπήρχαν και άλλα αίτια για την κατάπτωση. Έτσι ο πατριάρχης Κων/πόλεως Ανθιμος Β΄ μετά από μια περίπου πεντηκονταετία (1622) βρήκε στη μονή μόλις 5 – 6 μοναχούς και τις οικοδομές της σε κατάσταση ερειπώσεως.

Οι χορηγίες και οι παραχωρήσεις γαιών από πολλούς Έλληνες και Ρουμάνους ηγεμόνες των Παραδουναβίων χωρών έφεραν κάποια ανακούφιση, αλλά δεν άλλαξαν τελείως την κατάσταση, διότι οι μεν χορηγίες διακόπτονταν γρήγορα, τα δε κτήματα δεν απέδιδαν επαρκή εισοδήματα, λόγω αδυναμίας εποπτείας. Καλύτερα αποτελέσματα έφεραν οι μικρότερες, συνεχείς και άμεσες προσφορές εκ μέρους χριστιανών και χαμηλοτέρων κυρίως τάξεων. Θετικό υπήρξε και το γεγονός ότι πολλοί εξόριστοι οικουμενικοί πατριάρχες, από τους

οποίους μερικοί πέθαναν εκεί, προχώρησαν σε δωρεές προς τη μονή. Ο Ανθιμος Β΄ για παράδειγμα, βρήκε την κατάσταση απογοητευτική και με προσωπικές του δαπάνες έχτισε νέο κτίριο έξω από τα τείχη πάνω από το κοιμητήριο, διότι τα παλαιά ήταν ερειπωμένα. Επειδή όπως προκλήθηκε διχόνοια μεταξύ παλαιολαυριτών και νεολαυριτών, κατεδάφισε το νέο κτίριο και συνάθροισα όλους τους μοναχούς στα παλαιά κτίρια που επισκεύασε. Ο Διονύσιος Γ΄ Βαρδαλής το 1670 εξόφλησε όλα τα χρέη της μονής από το προσωπικό του ταμείο και από εισφορές φίλων. Πέθανε στη μονή, όπως και ο άλλος ευεργέτης της, Ιερεμίας Γ΄. Έτσι γύρω στο 1760 η μονή έφθασε να έχει πάλι 600 μοναχούς⁷.

Πλην της αρχικής περιόδου της μεγάλης κατάπτωσης, όταν το Όρος ήταν ουσιαδώς ακυβέρνητο, όλο τον άλλο χρόνο της Τουρκοκρατίας η Λαύρα είχε τον πρώτο λόγο στην ζωή του και κατηύθυνε τα βήματά του.

Το 1783 όμως αυτή η κατάσταση άλλαξε, όταν υπήρξε εξίσωση των μονών μέσω του Τυπικού του πατριάρχη Γαβριήλ Δ΄, καθώς δόθηκε ώθηση στο κοινοβιακό σύστημα, αλλά η Λαύρα δεν ακολούθησε τις μονές που το δέχθηκαν. Παρόλα αυτά η συμβολή της στην πνευματική αναγέννηση του Όρους υπήρξε καθοριστική. Μέσα και έξω από τα τείχη, στις σκήτες και τα κελλιά της, έζησαν μεγάλες προσωπικότητες όλη αυτήν την περίοδο, όπως ο Παΐσιος Βελιτσκόφσκη, ο Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης (1722 – 1794) και πολλοί άλλοι θεολόγοι της οθωμανικής ερήμου. Οργανώθηκε ακόμη εκεί και

τυπογραφείο, ένα από τα ελάχιστα κατά την τουρκοκρατία. Κατά τους χρόνους της ελληνικής επανάστασεως οι Τούρκοι εκτός των κτιρίων της δεν άφησαν τίποτε όρθιο. Κατέστρεψαν ακόμη και το τυπογραφείο της. Αφ' ότου όμως συνήλθε πάλι, ο βίος της συνεχίζεται αταλάντευτος και υπερήφανος.

Η Λαύρα διατήρησε ανέκαθεν την πρώτη θέση στη μοναστηριακή ιεραρχία του Όρους. Σήμερα είναι επικεφαλής της πρώτης τετράδας των μονών και δίνει τον πρωτεπιστάτη μια φορά την πενταετία. Επέστρεψε στο κοινοβιακό σύστημα πρόσφατα (το 1980) μέσω σφραγιδίου του Οικουμενικού Πατριάρχη Δημητρίου. Μέσα στα τείχη της στεγάζει 30 περίπου μοναχούς⁸.

6 Παναγιώτης Κ. Χρήστου, Οδοιπορικό στο Άγιον Όρος (Θεσσαλονίκη. Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1989), σ. 96.

7. Παναγιώτης Κ. Χρήστου, Οδοιπορικό στο Άγιον Όρος (Θεσσαλονίκη. Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1989), σ. 97.

8. Παναγιώτης Κ. Χρήστου, Οδοιπορικό στο Άγιον Όρος (Θεσσαλονίκη. Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1989), σ. 98.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΚΤΙΣΜΑΤΑ

1. Σκήτες – Μοναστικοί οικισμοί

Στη Μεγίστη Λαύρα υπάγονται οι εξής τρεις σκήτες: Αγίας Άννας, Καυσοκαλυβίων, και Τίμιου Προδρόμου, καθώς, και οι οικισμοί στην Έρημο, δηλαδή η Κερασιά, ο άγιος Βασίλειος, η Μικρή Αγία Άννα, τα Κατουνάκια και τα Καρούλια. Όλα αυτά βρίσκονται στη νοτιοδυτική πλευρά της αθωνικής χερσονήσου, μετά το μοναστήρι του Αγίου Παύλου και τη Νέα Σκήτη, ταξιδεύοντας προς τη Λαύρα.

Σκήτες ονομάζονται τα μοναστικά ιδρύματα που βρίσκονται στο έδαφος κυρίαρχης μονής με πράξη της οποίας έχουν ανεγερθεί ύστερα από έγκριση της Ιεράς Κοινότητας και επικύρωση του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Αν και είναι αυτοκυβέρνητες, εντούτοις οι κυρίαρχες μονές έχουν δικαιώματα επάνω σ' αυτές και ο αριθμός των μοναχών τους είναι συγκεκριμένος. Πήραν το όνομά τους από τη Σκήτη, έναν μοναστικό συνοικισμό που ίδρυσε ο αββάς Μακάριος τον 4^ο αιώνα στην έρημο Σινά. Έχοντας ως πρότυπο την Αιγυπτιακή Σκήτη άρχισαν να ιδρύονται στο Άγιο Όρος, περίπου από τον 10^ο αιώνα, παρόμοιοι ομώνυμοι συνοικισμοί μοναχών. Χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: α) τις κοινόβιες, που εξωτερικά δίνουν την εντύπωση μονών με τα μεγάλα οικοδομήματα και τον κεντρικό ναό, το «Κυριακό», στη μέση της αυλής και β) τις ιδιόρρυθμες, που έχουν τη μορφή

συνοικισμού ή χωριού και αποτελούνται από χωριστές οικίες, τις καλύβες¹.

Αγία Άννα. Ιδιόρρυθμη σκήτη, η μεγαλύτερη και αρχαιότερη, στο Άγιο Όρος, είναι κτισμένη πάνω σε μια πλαγιά με άφθονα νερά και πλούσια βλάστηση στους δυτικούς πρόποδες του Όρους. Η ζωή της σκήτης αυτής κανονικά αρχίζει από τον 17^ο αιώνα, αλλά υπήρχε και νωρίτερα με λίγα ερημητήρια. Σήμερα αποτελείται από 51, όχι όλες κατοικημένες, καλύβες και το κτιριακό της, που ανοικοδομήθηκε στα 1752 – 55 και τοιχογραφήθηκε το 1757. Μέσα σ' αυτό φυλάσσεται, το αριστερό πόδι της Αγίας Άννας, της μητέρας της Θεοτόκου. Η σκήτη τέλος διαθέτει καλή σχετικά βιβλιοθήκη, που περιέχει 100 περίπου, τα περισσότερα χαρτώα, μεταγενέστερα χειρόγραφα.

Καυσοκαλύβια. Ιδιόρρυθμη σκήτη με 40 καλύβες από τις οποίες μερικές χωρίς ναό και οι πιο πολλές σήμερα ακατοίκητες. Βρίσκεται μετά την Έρημο, προς την κατεύθυνση της Λαύρας, πάνω σε βράχους κοντά στη θάλασσα και πήρε το όνομά της από τον ασκητή Μάξιμο τον Καυσοκαλύβη, που ήρθε και έκτισε εδώ την καλύβα του, τον 14^ο αιώνα. Το κυριακό της κτίστηκε το 1745 και ο νάρθηκάς του το 1804 με τοιχογραφίες του 1820. Στη σκήτη σώζονται 50 περίπου χειρόγραφα, όλα χαρτώα, νεώτερα.

Τίμιος Πρόδρομος. Ελληνικό κελί στο όνομα του Προδρόμου, πουλήθηκε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα σε δύο Μολδαβούς μοναχούς. Το 1857 ανυψώθηκε σε σκήτη και σιγά σιγά αναγνωρίστηκε ως Ρουμανική από την εθνικότητα των μοναχών της. Βρίσκεται ανάμεσα, στα

Και σοκαλύβια και τη Λαύρα και είναι κτισμένη πάνω σε ένα λοφίσκο, 250 περίπου μέτρα πάνω από τη θάλασσα. Εξωτερικά δίνει την εντύπωση ενός πολύ γερού οικοδομικού συγκροτήματος με τετράπλευρο σχήμα και το κυριακό στο μέσο της αυλής, που εγκαινιάστηκε το 1866 στο όνομα του αγίου Ιωάννου του Προδρόμου. Ακολουθεί το κοινοβιακό σύστημα διαβίωσης, σύμφωνα με τα αντίστοιχα κοινοβιακά μοναστήρια και αριθμεί γύρω στους 10 Ρουμάνους μοναχούς.

Μοναστικοί οικισμοί. Παραπλέοντας το όρος στη νοτιοδυτική πλευρά συναντάμε την Έρημο, μετά τη σκήτη της Αγίας Άννας. Εδώ υπάρχουν οι εξής μοναστικοί οικισμοί: η Κερασιά, ο Άγιος Βασίλειος, η Μικρή Αγία Άννα, τα Κατουνάκια και τα φοβερά Καρούλια. Πρόκειται δια πέντε μοναχικές ομάδες που δεν έχουν σχέση μεταξύ τους. Και αυτό γιατί ο τόπος εδώ είναι πολύ άγριος, γεμάτος από απόκρημνους βράχους και δεν μπορεί κανείς να πλησιάσει τις απομονωμένες καλύβες αυτών των οικισμών. Οι ερημίτες τους είναι μέρα – νύχτα αφιερωμένοι στην προσευχή, στην Ψυχοπνευματική άσκηση, χωρίς κανένα σύνδεσμο με τα εγκόσμια².

1. Κίμων Εμμ. Πλακογιαννάκης, Άγιο Όρος: Ο προμαχώνας της Ορθοδοξίας (Θεσσαλονίκη: Σχήμα και χρώμα, 1996), σ. 59
2. Σωτήρης Καδάς, Το Άγιον Όρος: Τα μοναστήρια και οι θησαυροί τους. (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1994), σσ. 40 – 41.

2. Εξωκκλήσια – Καλύβες – Μυλοπόταμος – Αρσανάς

Τα εξωκκλήσια της μονής ανέρχονται σε 20, κατεσπαρμένα σε διάφορα σημεία της περιοχής της και τα καθίσματα σε πέντε. Από τα τελευταία του Προδρόμου, ιδρύθηκε από τον όσιο Αθανάσιο με σκοπό να μονάσει ο ίδιος σ' αυτό μαζί με τον Νικηφόρο Φωκά. Ένα άλλο, αυτό των Αρχαγγέλων, περιλαμβάνει τον τάφο και την κάρα του μουσουργού Ιωάννη Κουκουζέλη και φέρει το όνομά του. Στις Καρυές βρίσκονται τρία κελιά της μονής, από τα οποία το ένα είναι αντιπροσωπείο και γύρω από αυτά άλλα επτά. Διαθέτει επίσης έξι οίκους που χρησιμοποιούνται ως εργαστήρια (στις Καρυές)³.

Η **καλύβα** είναι ένα οίκημα, μικρό συνήθως σαν ένα συνηθισμένο αγροτικό σπίτι, με ενσωματωμένο ναΐδιο, αλλά χωρίς γεωργική έκταση. Χορηγείται από την κυρίαρχη μονή με ευτελές τίμημα, σε ένα γέροντα, ο οποίος μπορεί να έχει και δύο άλλα πρόσωπα ως δόκιμους. Οι ασκούμενοι λέγονται καλυβιώτες και ζουν αυστηρά οικογενειακό βίο και ασχολούνται με τις τέχνες ή τα εργόχειρα. Ο καλύβες αποτελούν αθροίσματα ή συνοικήσεις χωρίς τοπική διοργάνωση. Από τον 17^ο αιώνα άρχισαν να διαμορφώνονται σε ιδιόρρυθμες σκήτες. Έτσι η σκήτη, όπως αναφέραμε αποτελείται από καλύβες οργανωμένες σε μια μοναστική κοινότητα⁴.

Ο **Μυλοπόταμος** είναι ένα μικρό κτήμα της Λαύρας, το οποίο τα τελευταία μόλις χρόνια απέκτησε ιστορική σημασία, μετά την εγκατάσταση σε αυτό του πατριάρχη Ιωακείμ του Γ' κατά τη διάρκεια

της πατριαρχείας του από το 1889 έως το 1901. Το κτήμα αυτό βρίσκεται σε γραφικότατη θέση, στα βορειοανατολική πλευρά του Όρους, παίρνοντας το όνομά του πιθανώς από τον μύλο που παραπλέει ένας ποταμός. Ιδρύθηκε από τον κτήτορα της Λαύρας, Αθανάσιο. Αρχικά χρησίμευε ως ησυχαστήριο επιφανών Πατέρων, ως αναρρωτικός σταθμός των Λαυριωτών. Πριν την εγκατάσταση του Ιωακείμ του Γ', το κτήμα κατείχαν δύο ή τρεις μοναχοί, τους οποίους έστελνε η μονή, κατά περιόδους, για να επιμεληθούν τους ελαιώνες και τους αμπελώνες του⁵.

Στον **αρσανά** της μονής παρατηρούμε τα εξής κτίσματα: Την **προβλήτα**, το τεχνητό δηλαδή κρηπίδωμα, για το πλεύρισμα των πλοίων, θεμελιωμένο επάνω σε βράχους. Τη **σκάρα** που είναι φτιαγμένη από ξύλα καστανιάς τοποθετημένα κατά μήκος και κατά πλάτος και χρησιμοποιείται για να ανασύρονται με φαλάγγια τα πλοία και οι βάρκες στο κάτω πάτωμα της αποθήκης. Την **αποθήκη** ή **Πύργο**, που αποτελείται από δύο ορόφους: τον κάτω που χρησιμοποιείται ως στέγαστρο για τα πλοία και τις βάρκες· τον άνω, στον οποίο βρίσκονται τα κελιά για το προσωπικό, το παρεκκλήσι και η αποθήκη υλικού. Το κτίσμα πάνω από το στέγαστρο έχει κατά κανόνα μορφή οχυρωματικού πύργου, ο οποίος είναι πολύ ογκώδης σε σχέση με άλλες μονές που είναι συνήθως μετρίων διαστάσεων. Οι δύο όροφοι επικοινωνούν με εσωτερική κλίμακα και καταπακτή. Τέλος το **περίπτερο** ή **κίοσκι**⁶.

3. Παναγιώτης Κ. Χρήστου, Οδοιπορικό στον Άγιον Όρος (Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1989), σσ. 105 – 106.
4. Λ. Γάλλης, Το Άγιον Όρος: Εντυπώσεις – Ιστορία – Θρύλοι (Αθήνα: Χ.Ε., 1963) σ. 90.
5. Μ.Ε. Μιχαλόπουλος, Το Άγιον Όρος (Κωνσταντινούπολη: Χ.Ε., 1935), σ. 64.
6. Κίμων Εμμ. Πλακογιαννάκης, Άγιο Όρος: Ο προμαχώνας της Ορθοδοξίας (Θεσσαλονίκη: Σχήμα και χρώμα, 1996), σ. 43.

Ο εσωτερικός χαρακτήρας της μονής είναι φρουριακός. Ο περίβολος, που ακολουθεί τη διαμόρφωση του εδάφους, αποτελείται από ψηλά και ισχυρά τείχη, που περισφίγγουν τα κτίρια της μονής. Τα τείχη ενισχύονται από τετράγωνους οχυρωματικούς πύργους, αλλά και από επάλξεις με πολυείσπρας. Τα κτίρια της μονής είναι προσκολλημένα εσωτερικά στον περίβολο κατά παράταξη και έτσι σχηματίζουν μία αυλή προς την οποία είναι στραμμένες οι όψεις τους. Οι πύργοι που έχουν ορθογωνική κάτοψη είναι πολυόροφοι με ξύλινα πατώματα, με παρεκκλήσι στον τελευταίο όροφο, στέρνα για νερό στο ισόγειο και μία είσοδο στον πρώτο όροφο. Στην αυλή της μονής βρίσκονται τα κτίριά της (Καθολικό, Τράπεζα κλπ). Στο μέσον του περιβάλλου υπάρχει μία και μοναδική είσοδος με δύο πύλες, σε μικρή απόσταση η μία από την άλλη, έτσι ώστε να δημιουργείται ανάμεσά τους ένα πέρασμα που καλύπτεται με κυλινδρικό θόλο ή σταυροθόλιο. Οι πύλες αυτές κλείνουν με βαριά ξύλινα θυρόφυλλα επενδυμένα και σιδερένιες λάμες και ασφαλίζουν από μέσα με το «ζυγόν», ένα χοντρό ξύλινο δοκάρι. Η αυλή έχει σχήμα ανάλογο με τον περίβολο του τείχους που είναι εξάγωνος επιμήκης και είναι πλακόστρωτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4°

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ – ΤΕΧΝΗ

1. Η αρχιτεκτονική των σημαντικότερων κτιρίων

Ο εξωτερικός χαρακτήρας της μονής είναι φρουριακός. Ο περίβολος, που ακολουθεί τη διαμόρφωση του εδάφους, αποτελείται από ψηλά και ισχυρά τείχη, που περισφίγγουν τα κτίρια της μονής. Τα τείχη ενισχύονται από τετράγωνους οχυρωματικούς πύργους, αλλά και από επάλξεις με πολεμίστρες. Τα κτίρια της μονής είναι προσκολλημένα εσωτερικά στον περίβολο κατά παράταξη και έτσι σχηματίζουν μία αυλή προς την οποία είναι στραμμένες οι όψεις τους. Οι πύργοι που έχουν ορθογωνική κάτοψη είναι πολυόροφοι με ξύλινα πατώματα, με παρεκκλήσι στον τελευταίο όροφο, στέρνα για νερό στο ισόγειο και μία είσοδο στον πρώτο όροφο. Στην αυλή της μονής βρίσκονται τα κτίριά της (Καθολικό, Τράπεζα κλπ). Στο μέσον του περιβόλου υπάρχει μία και μοναδική είσοδος με δύο πύλες, σε μικρή απόσταση η μία από την άλλη, έτσι ώστε να δημιουργείται ανάμεσά τους ένα πέρασμα που καλύπτεται με κυλινδρικό θόλο ή σταυροθόλιο. Οι πύλες αυτές κλείνουν με βαριά ξύλινα θυρόφυλλα επενδυμένα και σιδερένιες λάμες και ασφαλίζουν από μέσα με το «ζυγό», ένα χοντρό ξύλινο δοκάρ¹. Η αυλή έχει σχήμα ανάλογο με τον περίβολο του τείχους που είναι εξάγωνος επιμήκης και είναι πλακόστρωτη.

Το **καθολικό** της μονής που βρίσκεται στο κεντρικό σημείο της αυλής συνιστά ξεχωριστό τύπο βυζαντινής ναοδομίας και αποτελείται από τρία στοιχεία: α) Τον ισοσκελή σταυρό, που οι κεραίες του καλύπτονται από ημικυλινδρικές καμάρες και τέσσερα υποστηλώματα, που υψώνονται στις γωνίες της διασταυρώσεως των κεραιών και στηρίζουν διαμέσου λοφίων τον κεντρικό τρούλο. Ο σταυρός μαζί με τα τέσσερα διαμερίσματα που διαμορφώνονται στις εξωτερικές γωνίες του σταυρού, αποτελούν τον κυρίως ναό, β) το νάρθηκα, που αποτελεί το προθάλαμο του κυρίως ναού και γ) το ιερό βήμα. Είναι κτισμένο, με λιθοδομία, χρωματισμένο με κόκκινο χρώμα, εσωτερικά διαθέτει ορθομαρμάρωση, ξυλόγλυπτα εικονοστάσια και οι στέγες των τρούλων είναι επενδυμένες με φύλα χαλκού.

Η **Τράπεζα** που αποτελεί και αυτή ανεξάρτητο κτίριο είναι σε σχήμα σταυρού με την αίθουσα να είναι κατάφορτη από τοιχογραφίες. Τα τραπέζια έχουν σχήμα πετάλου και στο βάθος της αίθουσας υπάρχει μια αψίδα συνοδευόμενη από άλλες δύο πλάγιες αψιδούλες. Με το κτίριο αυτό συνδέονται οι βοηθητικοί χώροι του μαγειρείου του φούρνου, των αποθηκών που λέγονται δοχεία και βρίσκονται στα υπόγεια του κτιρίου.

Το μικρό κτίσμα της **φιάλης** που χρησιμεύει για την τέλεση του αγιασμού είναι μια κομψή κυκλική εξέδρα που περιβάλλεται από ένα περιστύλιο πάνω στο οποίο στηρίζεται η ημισφαιρική θολωτή οροφή, ενώ στο μέσο της υπάρχει ένας μαρμάρινος αναβρυτήρας από τον οποίο αναπηδά νερό σε μια αβαθή λεκάνη.

Ο **Λιμενίσκος** εκτός από μικρή προκυμαία έχει στέγαστρο σε επίμηκες ορθογώνιο σχήμα με μεγάλο αφιδωτό άνοιγμα για την είσοδο των πλοίων, κελιά πάνω από το στέγαστρο για το προσωπικό και αποθήκη υλικού.

Τα **κελιά** και οι **καλύβες** έχουν μορφή μονοκατοικίας. Τα κελιά είναι μεγαλύτερα από τις καλύβες, όμως αυτές από άποψη κατασκευής φτάνουν στο επίπεδο των κελιών. Το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι το ενσωματωμένο παρεκκλήσιο τους, που έχει εξαιρετική διακόσμηση και εικονογράφηση. Οι καλύβες, που συναπαρτίζουν μια ιδιόρρυθμη **σκήτη**, συγκεντρωμένες γύρω από μια πλατεία που φιλοξενεί τον κεντρικό ναό, την Τράπεζα τη βιβλιοθήκη και το αρχονταρίκι, συνιστούν ένα είδος ελληνικού τυπικού χωριού. Τα περισσότερα από τα εκτός μονών οικοδομήματα προέρχονται από τον 18^ο και 19^ο αιώνα και είναι κατασκευασμένα με τον ρυθμό που διαμορφώθηκε από τους τεχνίτες της Πίνδου, όπως τον βλέπουμε στα Κεφαλοχώρια του Πωγωνίου του Ζαγορίου, του Πηλίου και άλλων περιοχών².

1. Κίμων Εμμ. Πλακογιαννάκης, Άγιο Όρος: Ο προμαχώνας της ορθοδοξίας (Θεσσαλονίκη: Σχήμα και χρώμα, 1996), σ. 33.
2. Παν. Κ. Χρήστου, Το Άγιο Όρος: Αθωνική Πολιτεία – Ιστορία, τέχνη ζωή (Αθήνα: Πατριαρχικό ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1987) σσ. 339 – 340.

2. Τέχνη – Κειμήλια – Εικόνες

Η χριστιανική ζωγραφική τεχνική προήλθε από την ψυχική ανάγκη να προσφερθούν στους πιστούς αισθητά σύμβολα των θρησκευτικών αληθειών. Στόχος της να διδάξει και να θεολογήσει. Το διδακτικό σκοπό επιδιώκει κυρίως με την τοιχογράφηση και τη μικρογραφία. Το λειτουργικό με τις εικόνες του εικονοστασίου και του προσκυνηταρίου και γενικά με τις φορητές εικόνες. Στο καθολικό κυριαρχεί ο δογματικός εικονογραφικός κύκλος. Έτσι στο συγκρότημα του κεντρικού τρούλλου, συμβολίζεται η ουράνια κατάσταση των πραγμάτων και φιλοτεχνείται ένα πλήθος παραστάσεων, που στρέφονται γύρω από το μυστήριο της ενανθρωπήσεως και το χριστιανικό ευαγγέλιο³. Οι τοιχογραφίες του Καθολικού προέρχονται από ζωγράφους της λεγόμενης Κρητικής σχολής, όπως του Θεοφάνη και χρονολογούνται στο 1535. Στην τράπεζα εκτός από ορισμένες επαναλήψεις σκηνών του Καθολικού, προσθέτονται και νέες σκηνές, όπως από την Αποκάλυψη, χοροί αγίων, ήρωες του ασκητικού βίου, Έλληνες σοφοί.

Στην ορθόδοξη Τέχνη η φορητή εικόνα κατέχει σπουδαιότερη θέση από κάθε άλλο είδος ζωγραφικής. Η τεχνική της είναι καθαρά πνευματική, επηρεάζεται και επηρεάζει την τοιχογραφία και παρουσιάζει τα ίδια θέματα με την τοιχογραφία: σκηνές και πρόσωπα. Αποτελούν λατρευτικά αντικείμενα προσκυνήσεως που εικονίζουν κυρίως πρόσωπα και με τον καιρό εισήχθησαν στην τεχνική αυτή

διακοσμητικά στοιχεία. Οι εικόνες αυτές είναι κατά κανόνα ζωγραφισμένες επάνω σε ξύλο είτε σε ψηφίδες σαν το αντίστοιχο των μνημειακών ψηφιδωτών, είτε με χρώμα σαν το αντίστοιχο των τοιχογραφιών. Χαρακτηριστικές είναι οι εικόνες: α) Της Παναγίας της «Κοκουξέλισσας», που βρίσκεται τοποθετημένη σε ξύλινο θρονίο από το 1826, μέσα στο ομώνυμο παρεκκλήσι, χτισμένο κοντά στην πύλη της μονής, εικόνα πιθανώς του 12^{ου} αιώνα· β) Της Παναγίας της «Οικονόμισσας» που βρίσκεται στο νάρθηκα, αριστερά της θύρας προς κυρίως ναό του Καθολικού, μέσα σε μεγάλο ξύλινο προσκυνητάρι και απεικονίζει δεκατέσσερα πρόσωπα σχετικά με την ίδρυση της μονής· γ) Η Παναγία η «Εξιοβρύτις» που φυλάσσεται στο ομώνυμο εσωκκλησάκι ανάμεσα στο Καθολικό και την Τράπεζα και δ) Η Παναγία η «Κτιτόρισα» που βρίσκεται στο παρεκκλήσι των Τεσσαράκοντά Μαρτύρων, τοποθετημένη μαζί με τη λάρνακα του οσίου Αθανασίου.

Με τον καιρό στην κατηγορία των εικόνων προστέθηκαν οι **εικόνες του εικονοστασίου**, που από άποψη τεχνικής εντάσσονται στις φορητές εικόνες, αλλά από άποψη θέσεως αποτελούν χωριστό είδος. Χαρακτηριστικές είναι οι εικόνες του Ιησού, η «Πυροβοληθείσα» του 1680 που βρίσκεται στο παρεκκλήσι των Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, του αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στο σκευοφυλάκιο της μονής και οι εικόνες του αγίου Παντελεήμονος και του αγίου Γεωργίου.

Η ορθόδοξη χριστιανική συνείδηση ενώ ανέχτηκε τις άλλες εικαστικές τέχνες, αρχικά δεν δέχτηκε εύκολα τη **γλυπτική**, που θύμιζε

ευθέως τη λατρεία των ειδώλων. Έτσι τα προϊόντα της περιορίζονται στη διακόσμηση είτε μακροτεχνική, είτε μικροτεχνική. Η πρώτη εφαρμογή της είναι η επί μαρμάρου, όπως η μαρμάρινη λάρνακα που φυλάσσει τα λείψανα του ιδρυτή της Λαύρας Αθανασίου Αθωνίτη. Άλλα αντικείμενα της γλυπτικής είναι τα κιονόκρανα και τα εικονοστάσια, όπου υπάρχουν αρκετά λείψανα. Τα αντικείμενα της μικρογλυπτικής βρίσκονται επάνω σε πολύτιμους λίθους ή σε ξύλο. Έτσι δύο εικονίδια της μονής που παριστάνουν τη Θεοτόκο και τον άγιο Γεώργιο του 11^{ου} αιώνα, έχουν φιλοτεχνηθεί πάνω σε στεατίτη (λίθο)⁴.

Πολλά αντικείμενα τέχνης, ιερά σκεύη και λειψανοθήκες αποτελούν αντικείμενα **αργυροχρυσοχοΐας**, όπως η σταυροθήκη της μονής στην οποία φυλάσσεται Τίμιο Ξύλο. Το κιβώτιο είναι καθαρό χρυσό και από έξω φέρει διπλή σειρά από πολύτιμους λίθους και ανάγλυφα. Το Τίμιο Ξύλο δωθήθηκε στον Αθανάσιο Αθωνίτη από τον Νικηφόρο Φωκά και αστράφτει από πολύτιμους λίθους, **Χάλκινα** ή **ορειχάλκινα** έργα με σφυρήλατη ή εγχάρακτη διακόσμηση υπάρχουν σε όλες τις μονές, όπως η βασιλική πύλη του Καθολικού της Μ. Λαύρας, που είναι καλυμμένη με πλάκες **σφυρήλατου** ορείχαλκου έξοχης τέχνης και ο σιδερένιος σταυρός του Αθανασίου βάρους τεσσάρων χιλιόγραμμων.

Οι συλλογές εκκλησιαστικών **κεντημάτων** υπάρχουν σε όλα τα μοναστήρια, χρυσόκτητα, αργυροκέντητα, μεταξοκέντητα, πολύ συχνά με μαργαριτάρια και πολύτιμες πέτρες στις παρυφές, φέρουν παραστάσεις με αγιογραφικά και διακοσμητικά θέματα. Ορισμένα

άμφια έχουν μεγάλη ιστορική σημασία, όπως ο σάκος του Νικηφόρου Φωκά (963 – 969), που φέρει στο κάτω μέρος χρυσή σφραγίδα, διακέντητος με χρυσό και λαμπρότατα κεντημένος με ρόδα που έχουν περιπλοκάδες.

Χαρακτηριστικά τέλος είναι και τα **εικονογραφημένα χειρόγραφα**, όπου παρασταίνονται σκηνές από την εκκλησιαστική ιστορία, όπως μαρτύρια αγίων, μεγάλοι Πατέρες, επεισόδια εκκλησιαστικού βίου και μεγάλες υμνογραφικές συνθέσεις, όπως ο Ακάθιστος Ύμνος. Έτσι στο σκευοφυλάκιο της Λαύρας έχει τρεις ολοσέλιδες παραστάσεις σε άριστη κατάσταση (Αναστάσεως, Γεννήσεως, Κοιμήσεως), καθώς και περίτεχνα έπιπλα και αρχικά γράμματα⁵.

3. Παναγιώτης Κ. Χρήστου, Άγιον Όρος: Αθωνική Πολιτεία – Ιστορία, Τέχνη, Ζωή (Αθήνα: Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών 1987), σ. 383.
4. Παναγιώτης Κ. Χρήστου, Άγιον Όρος: Αθωνική Πολιτεία – Ιστορία, Τέχνη, Ζωή (Αθήνα: Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών 1987), σσ. 385 – 439.
5. Παναγιώτης Κ. Χρήστου, Άγιον Όρος: Αθωνική Πολιτεία – Ιστορία, Τέχνη, Ζωή (Αθήνα: Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών 1987), σσ. 455 – 461.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Τον καιρό που προχωρούσε η κτιριακή συγκρότηση της μονής, ο όσιος Αθανάσιος έδειξε ιδιαίτερα η προσοχή στην εκκλησιαστική οργάνωση και λειτουργική ευταξία της Λαύρας. Έτσι μέσω των Τυπικών του (εγγράφων εκκλησιαστικών κανόνων, λειτουργίας και οργάνωσης) καθιέρωσε εκκλησιαστικούς θεσμούς και τρόπους καθημερινής μοναχικής ζωής. Για την τέλεση των ακολουθιών όρισε για κάθε χώρο υπεύθυνο επικεφαλής μοναχό, τον **Επιστημονάρχη**, αρμόδιο και υπεύθυνο για την ευκοσμία των ψαλτών. Η ανεξέλεγκτη είσοδος στον καθολικό ναό απαγορευόταν.

Ο **Αφυπνιστής** είχε αποστολή να ξυπνά τους μοναχούς που κοιμούνταν κατά την ακολουθία του άρθρου. Στο διακόνημα του Αφυπνιστή δεν επιτρέπονταν να επεμβαίνει ο Επιστημονάρχης. Στις πύλες του νάρθηκα του καθολικού διέμεναν την ώρα των ακολουθιών, δύο μοναχοί, οι **θυρωροί**. Η αποστολή τους ήταν να επαναφέρουν στο ναό, με την υπόμνηση των Επιστημοναρχών, εκείνους οι οποίοι είχαν εξέλθει. Ερευνούσαν επίσης ποιοι μοναχοί και πότε, εισέρχονταν στην ακολουθία και έδιναν αναφορά στο μεγάλο **Γέροντα**, ο οποίος οικονομούσε «τα περί αυτών».

Ο Αθανάσιος όρισε επίσης ως επόπτη των ιερέων και διακόνων, τον **Εκκλησιάρχη**. Οι **Επιτηρητές** και **Επιμηλητές** ήταν υπεύθυνοι για

την αρμόζουσα συμπεριφορά των μοναχών κατά τη διάρκεια της προσευχής.

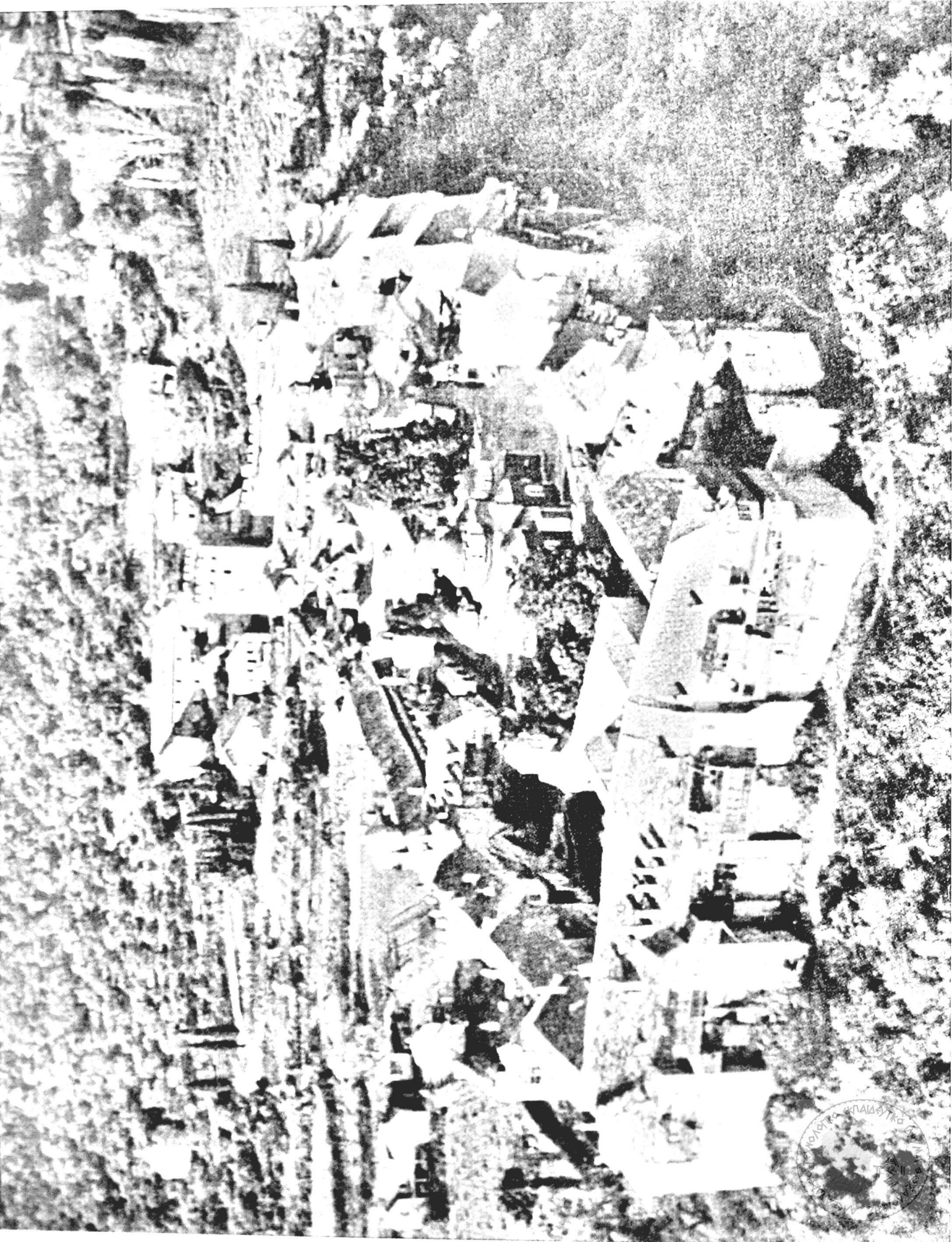
Για την ομαλή λειτουργία της Τράπεζας υπεύθυνοι ήταν δύο **Επιτηρητές**, που πέρα από την επιβολή της τάξης, εξέταζαν με κάποιους βοηθούς του αργοπορημένους ή τους απόντες μοναχούς. Αν κάποιος από τους διακονητές κατέστρεφε κάποιο σκεύος, στο τέλος του φαγητού με υψωμένο το χέρι που κρατούσε αυτό το σκεύος, ζητούσε συγχώρεση από τους εξερχόμενους Πατέρες. Απαγορευόταν επίσης και η λαθροφαγία. Μετά το τέλος του φαγητού και του Απόδειπνου απαγορεύονταν οι περισυνάξεις στα κελλιά των μοναχών και οι κατά ομάδες στάση και αργολογία¹.

Σήμερα ο **Ηγούμενος** της μονής της Λαύρας μαζί με τους άλλους δεκαεννιά των άλλων αγιορείτικων μονών αποτελούν την **Ιερά Σύναξη** που ασκεί τη νομοθετική εξουσία στο Όρος. Συνέρχεται ετησίως δύο φορές στις Καρυές (πρωτεύουσα) για να ψηφίσει τις διάφορες κανονιστικές διατάξεις. Τη διοικητική εξουσία ασκεί η **Ιερά Κοινότητα** που αποτελείται από 20 αντιπροσώπους των αντίστοιχων μονών), άνω των 30 ετών με εκκλησιαστική μόρφωση και γενική παιδεία. Παραμένουν μόνιμα στις Καρυές, είναι ίσοι και ισοφήψιοι. Η **Ιερά Επιστασία** ασκεί την εκτελεστική εξουσία, την οποία αποτελούν τέσσερα μέλη, οι **Επιστάτες**, που ο καθένας τους αντιπροσωπεύει πέντε μονές. Το πρώτο μέλος, που αντιπροσωπεύει και την πρώτη τάξη μονής ονομάζεται Πρωτοεπιστάτης και είναι ο πρόεδρος της Επιστασίας².

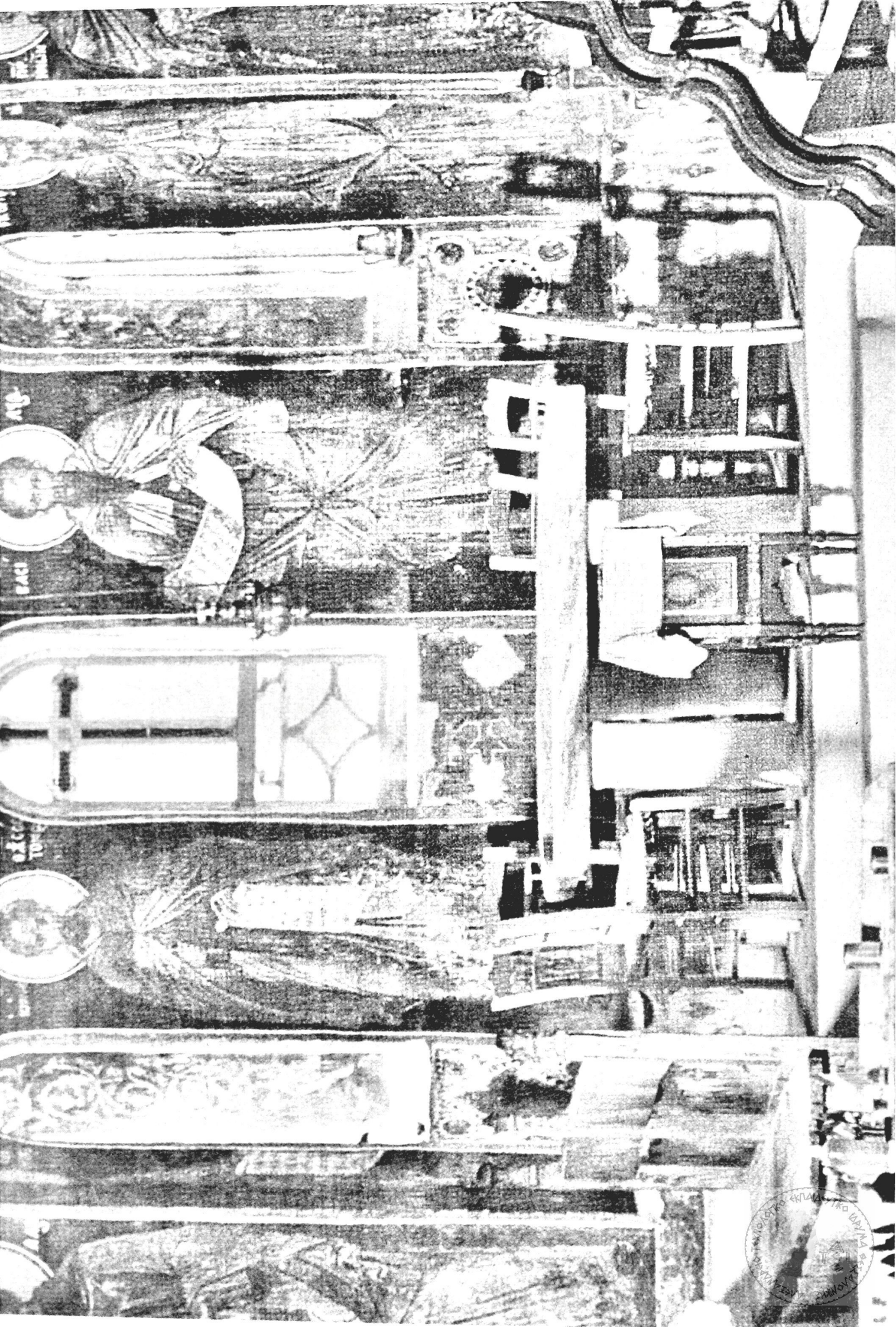
1. Παύλος μοναχός Λαυριώτης, Ο όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης (Άγιο Όρος: Κ. Ε., 1995), σσ. 59 – 64.
2. Κίμων Εμμ. Πλακογιαννάκης, Άγιο Όρος: Ο προμαχώνας της Ορθοδοξίας (Θεσσαλονίκη: Σχήμα και χρώμα, 1996), σσ. 108 – 109.

17

18

19

20

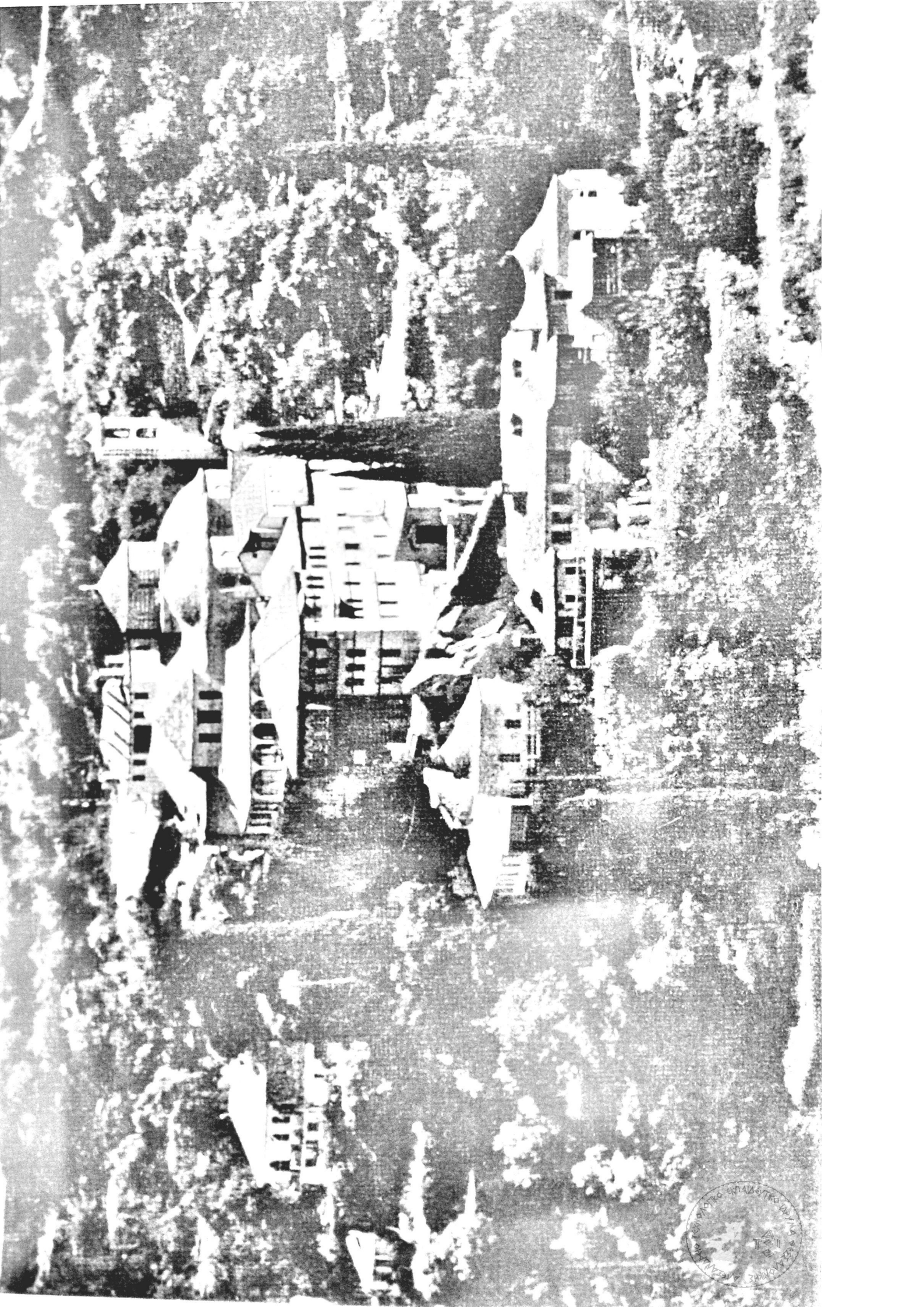
21

22

23

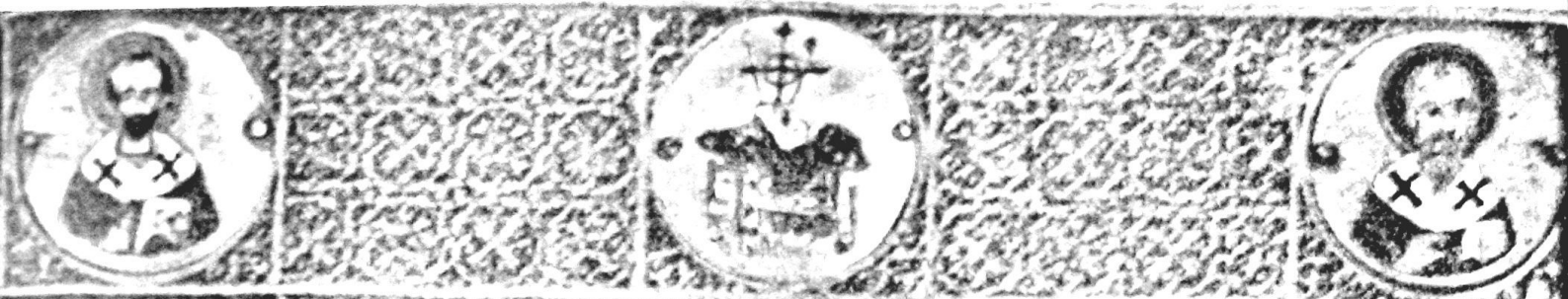

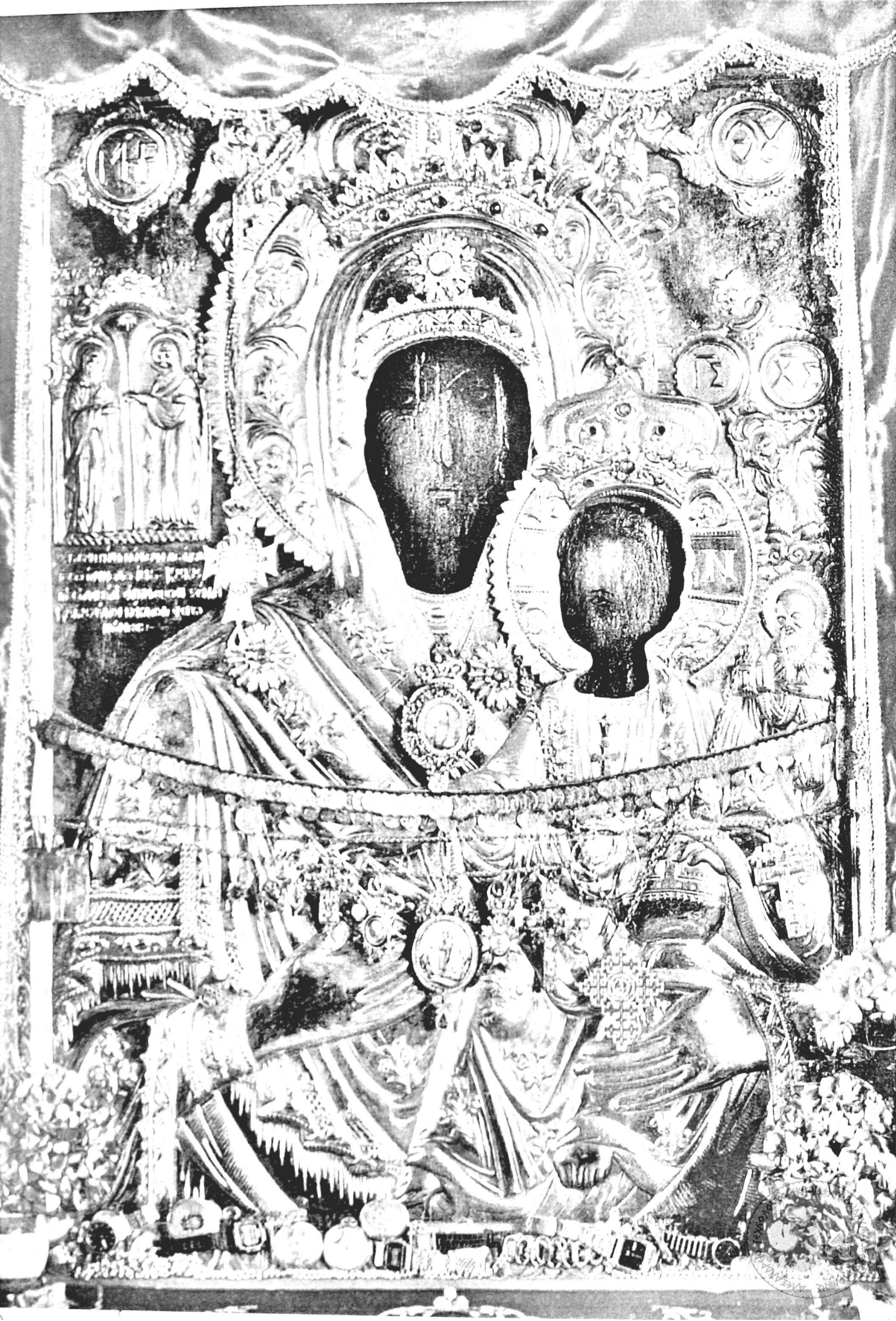

KAPITEP
KATAGE

... αὐτὸν τὸν ἀποστόλου ...
 ... ἵνα ἴδωμεν ὅτι ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...

...
 ...
 ...
 ...

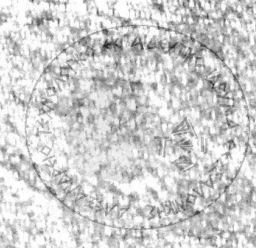
ἄλλος:

ἰσθὺς ... ἔδραμον

... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...

... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...
 ... ἡμεῖς οὖν ...

ΜΕΡΟΣ Β΄

Α. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

1. Βιβλιογραφία Αγίου Όρους (με αναγραφή των σελίδων που αναφέρονται στη Μεγίστη Λαύρα).

1. Αγγελόπουλος Αθανάσιος. Εκκλησιαστική Ιστορία: Η μοναχική Πολιτεία του Αγίου Όρους (Ιστορία, τυπικά, ζωή). Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης, 1987. σσ. 47 – 55.
2. Άγιον όρος: Ο Άθως μέσα από τις παλιές φωτογραφίες. Θεσσαλονίκη: **Χ.Ε.**, 1986. σσ. 15 – 18.
3. Άγιον Όρος: Έκθεση για τη σύνταξη προγράμματος εκπονήσεως μελετών και εκτελέσεως και αναστηλώσεως. Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Εξωτερικών, 1980 Κεφ. Ι – ΧΙ.
4. Αθανασιάδης, Γιώργος Χ. Κρήνες του Αγίου Όρους με γλυπτό διάκοσμο. Θεσσαλονίκη: ΚΕΔΑΚ, 1999. σσ. 48 – 50 σσ. 90 – 91, σσ. 104 – 105.
5. Βασιλειάδης, Δ. Άγιον Όρος. Αθήνα: **Χ.Σ.**, 1979. σσ. 151 – 159.
6. Γάλλης, Λ. Το Άγιον Όρος: Εντυπώσεις – Ιστορία – Θρύλοι. Αθήνα: **Χ.Σ.**, 1963. σσ. 89 – 96.
7. Γεδεών, Μανουήλ Ι. Ο Άθως. Αθήνα: Ερμής, 1999. σσ. 158 – 166.

8. Δελικάνης Καλλίνικος. Περιγραφικός κατάλογος εν τοις κωνδίξι του Πατριαρχικού Αρχαιοφυλακείου σωζόμενων επισήμων εκκλησιαστικών εγγράφων περί των εν Άθω μονών: 1630 – 1863. Κωνσταντινούπολη: Οικουμενικό Πατριαρχείο, 1902. σσ. 150 – 152.
9. Διλιμπεράκης, Παύλος. Οδοιπορικό στο Άγιον Όρος: Χάρτης – οδηγός. Αθήνα: Παύλος Διλιμπεράκης, 2002 σσ. 16 – 17.
10. Θεοφιλόπουλος, Ανδρέας – Χαράλαμπος. Γεροντικά του Αγίου Όρους. Αθήνα: Χ.Σ., 1979. σσ. 204 – 206.
11. Θεοχαρίδης, Γ. Σύντομος ιστορία του Αγίου Όρους, Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, 1958. σσ. 1 – 21.
12. Καδής, Σωτήρης. Άγιον Όρος: Τα μοναστήρια και οι θησαυροί τους. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1980. σσ., 35 – 43, σσ. 143 – 191.
13. – – – , Το Άγιον Όρος: Τα μοναστήρια και οι θησαυροί τους. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1994. σσ. 35 – 41.
14. ΚΕΔΑΚ Οδοιπορικό στο Άγιον Όρος: Κατάλογος. Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Μακεδονίας Θράκης, 1998. σσ. 2 – 15.
15. Κοιμητηριακοί ναοί του Άθωνα: Λεύκωμα '98. Θεσσαλονίκη: ΚΕΔΑΚ, 1997. σσ. 16 – 19.
16. Κομνηνός, Ιωάννης, Προσκυνητάριον του Αγίου Όρους του Άθωνος. Άγιο Όρος: Καρυές Αγίου Όρους, 1984. σσ. 31 – 37.

17. Κουτουμάνος, Ηλίας. Άγιον Όρος: Το περιβόλι της Παναγίας όπως το βλέπει ο ουρανός. Θεσσαλονίκη: **Χ.Σ.**, 1996.
18. Λαυριώτης, Αλέξανδρος Γ. Άθως: Αγώνες, και θυσίαι (1850 – 1855). Αθήνα: **Χ.Σ.**, 1962. σσ. 10 – 15.
19. Λαυριώτης, μοναχός Παύλος. Ο όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης. Άγιον Όρος: **Χ.Σ.**, 1995. σσ. 52 – 65.
20. Μαγδαληνή, μοναχή. Άγιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης και Νικηφόρος Φωκάς, Αυτοκράτωρ Βυζαντίου. Αθήνα: Γυν. Ησυχαστήριο «Αναλήψεως» Κοζάνη, 1984. σσ. 34 – 36 σ. 47.
21. Μαμαλάκης, Ιωάννης. Το Άγιον Όρος (Άθως) διαμέσου των αιώνων. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, 1971. σσ. 48 – 62.
22. Μεταξάκης, Μελέτιος. Το Άγιον Όρος και η Ρωσική πολιτική εν Ανατολή. Αθήνα: **Χ.Σ.**, 1913. σσ. 33 – 39.
23. Μιχαλόπουλος, Μ.Ε. Το Άγιον Όρος. Κωνσταντινούπολη: **Χ.Σ.**, 1935. σσ. 58 – 64.
24. Μυλωνάς, Παύλος Μ. Ο Άθως και τα μοναστηριακά του Ιδρύματα, μέσα από παλιές χαλκογραφίες και έργα τέχνης. Αθήνα: **Χ.Σ.**, 1963. σσ. 33 – 47, σσ. 53 – 57.
25. — — — . Άτλας του Άθωνος. Αθήνα: **Χ.Σ.**, 2000. σσ. 60 – 83.
26. Μυλωνάκος Νικηφόρος Γ. Άγιον Όρος και Σλαύοι. Αθήνα: **Χ.Σ.**, 1960. σσ. 42 – 49.

27. Νεοσκητιώτης – Μπιλάλης, Νικόδημος. Ο όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης. Αθήνα: **Χ,Σ,** 1975. σσ. 108 – 143.
28. Παπαντωνίου Ζαχαρίας. Άγιον Όρος. Αθήνα: Έστία, 1934. σσ. 151 – 157.
29. Παπαχρυσάνθου Δ,Ο Αθωνικός μοναχισμός: Αρχές και οργάνωση. Αθήνα: Μορφωτικό ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1992. σσ. 194 – 226.
30. Παπαχρυσάνθου, Διονυσία. Η διοίκηση του Αγίου Όρους, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1999, σσ. 15 – 35.
31. Πελεκανίδης Στ., κ.ά. Οι θησαυροί του Αγίου Όρους: Εικονογραφημένα χειρόγραφα, Παραστάσεις – Επίτιπλα – Αρχικά γράμματα. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1991. σσ. 12 – 117.
32. Πλακογιαννάκης, Κίμων Εμμ. Άγιο Όρος: Ο προμαχώνας της Ορθοδοξίας. Θεσσαλονίκη: Σχήμα και χρώμα, 1996. σσ. 31 – 44, σ. 59, σσ. 63 – 66, σσ. 102 – 108, σ. 118, σ. 120, σ. 136, σσ. 151 – 155.
33. Σεραϊδάκης, Άγγελος. Φωτογραφικό οδοιπορικό στο Άγιον Όρος. Άγιον Όρος: Μουσείο Μπενάκη – Φωτογραφικό αρχείο, 1995. σσ. 77 – 109.
34. Σιμωνοπετρίτης, Ανδρέας. Το Άγιον Όρος. Θεσσαλονίκη: **Χ,Σ,** 1969. σσ. 42 – 47.

35. Σμυρνάκης, Γεράσιμος: Το Άγιον Όρος. Καρυές Αγίου Όρους: Πανσέλληνος, 1903. σσ. 7 – 70.
36. Ταχιάος, Αντώνιος – Αιμίλιος. Τα θαυμαστά μοναστήρια του Αγίου Όρους Άθω: Έτσι όπως τα είδε και τα σχεδίασε με ξύλο και πολλή επιμέλεια ο ευλαβής οδοιπόρος μοναχός Βασίλειος Γρηγόροβιτς, Μπάρσκυ, όταν περιηγήθηκε την ιερή πολιτεία του Άθω το έτος 1744. Θεσσαλονίκη: Αγιορείτικη Φωτοθήκη – Reprotime, 1998. σσ. 49 – 80.
37. Το καθεστώς του Αγίου Όρους Άθω. Άγιο Όρος: Ιερά Κοινότητα Αγίου Όρους Άθω, 1996. σσ. 13 – 18.
38. Φλωράκης, Αλέκος Ε. Άγιον Όρος λιθανάγλυφα. Αθήνα: Τήνος, ~~κ.κ.~~ σ. 55, σσ. 65 – 66, σ. 79, σσ. 153 – 158, σ. 171, σσ. 219 – 221.
39. Χατζηφώτης, Ιωάννης. Άγιον Όρος: Ανθολογία λογοτεχνικών κειμένων. Αθήνα: Δ.Ν. Παπαδήμας, 1977. σσ. 196 – 199.
40. - - - , Η καθημερινή ζωή στο Άγιον Όρος. Αθήνα: Δ.Ν. Παπαδήμας, 1995. σσ. 113 – 197, σσ. 205 – 237.
41. Χρήστου, Παναγιώτης Κ. Το Άγιον Όρος, εν τω παρελθόντι και τω παρόντι: Αθωνική πολιτεία επί τη χιλιετηρίδι του Αγίου Όρους. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ., 1963. σσ. 35 – 37, σσ. 70 – 76, σσ. 82 – 92.
42. - - - , Το Άγιον Όρος: Ιστορία, μνημεία, ζωή. Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1970. σσ. 61 – 68.

43. - - - , Το Άγιον Όρος : Αθωνική Πολιτεία - Ιστορία, τέχνη, ζωή. Αθήναι: Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1987
 σσ. 79 - 83, σσ. 220 - 224, σσ. 232 - 236, σσ. 331 - 342,
 σσ. 365 - 367, σσ. 379 - 402, σσ. 420 - 440, σσ. 443 - 464.
44. - - - , Οδοιπορικό στο Άγιο Όρος. Θεσσαλονίκη:
 Πατριαρχικό ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1989. σσ. 93 - 106. Μ.
 Μεγίστης Λαύρας, 1993.
47. Ευστρατιάδης. Συμφέρονος, Ήρατλανος των Κωδικών της
 Μεγίστης Λαύρας. Παρίσι: Κ.Ε., 1925.
48. - - - , Συμπλήρωμα αγιορείτικων καταλόγων Βατοπεδίου
 και Λαύρας. Μνημεία αγιολογικά. Παρίσι: Chennocieres - Sur -
 Mare, 1930.
49. Ίστορικά Κύπρου εκ των αρχείων της Μ. Λαύρας ΕΑ, 24
 (1904), 71 - 73, 85 - 87.
50. Ίστορικόν προσκυνητάριον της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας και Αγίου
 Όρους. Άγιο Όρος: Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας, 1976.
51. Καλλίστρατος. Προηγούμενος Λαυριώτης. Ίστορικόν
 Προσκυνητάριον Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. 2^η έκδ. Αθήνα: Κ.Ε.,
 1976.
52. Κουρίλας, Ευλόγιος Λαυριώτης. Ο Άγιος Στέφανος. εν
 Αδριανουπόλει. Πατριαρχικόν σταυροπήγιον και μετόχιον της Μ.
 Λαύρας. Συμβολή εις την ιστορίαν των αγιορείτικων μετοχιών.
 Άγιο Όρος: Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας, 1935.

2. Βιβλιογραφία Μεγίστης Λαύρας

45. Γεδεών, Μανού~~λη~~ I. Υπέρ της ιστορίας της εν Αγίω Όρει Μεγίστης του Αγίου Αθανασίου Λαύρας. Κωνσταντινούπολη: **Χ.Σ.**, 1902.
46. Εσωτερικός κανονισμός Μεγίστης Λαύρας. Άγιο Όρος: Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας, 1993.
47. Ευστρατιάδης, Σωφρόνιος. Κατάλογος των Κωδίκων της Μέγιστης Λαύρας. Παρίσι: **Χ.Σ.**, 1925.
48. - - - . Συμπλήρωμα αγιορείτικων καταλόγων Βατοπεδίου και Λαύρας: Μνημεία αγιολογικά. Παρίσι: Chennequieres – Sur – Marne, 1930.
49. Ιστορικά Κύπρου εκ των αρχείων της Μ. Λαύρας // ΕΑ, 24 (1904), 71 – 73, 85 – 87.
50. Ιστορικόν προσκυνητάριον της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας και Αγίου Όρους. Άγιο Όρος: Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας, 1976.
51. Καλλίστρατος, Προηγούμενος Λαυριώτης. Ιστορικόν Προσκυνητάριον Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας. 2^η έκδ. Αθήνα: **Χ.Σ.**, 1976.
52. Κουρίλας, Ευλόγιος Λαυριώτης. Ο Άγιος Στέφανος εν Αδριανουπόλει, Πατριαρχικόν σταυροπήγιον και μετόχιον της Μ. Λαύρας: Συμβολή εις την ιστορίαν των αγιορειτικών μετοχιών. Άγιο Όρος: Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας, 1935.

53. — — — , «Τα κειμηλαρχία και η βιβλιοθήκη της Μ. Λαύρας εν κινδύνω». ΕΕΒΣ, 11 (1935), 306 – 345.
54. Κουτσούκος, Ιωάννης. Η μονή Μ. Λαύρας: Συμβόλαια εις τα περί της ιδρύσεως της μοναστικής Πολιτείας του Αγίου Όρους: Χιλιετηρίς 963 – 1963. Αθήνα: Χ.Σ., 1963.
55. — — — , Μελετήματα Ι: Η μονή Μεγίστης Λαύρας. Αθήνα: Χ.Σ., 1963.
56. Λαυριώτης, Αθανάσιος. Αγιορείτικα της βιβλιοθήκης Ι.Μ. Λαύρας. Άγιο Όρος: Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας, 1937.
57. — — — , Προσκυνητάριον και Οδηγός Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας. Άγιο Όρος: Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας, 1936.
58. Λαυριώτης, Αλέξανδρος. Αναγραφή χειρογράφου τεύχους της εν Άθω Μ. Λαύρας. Άγιον Όρος: Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας, 1891.
59. — — — , Περί του ετυμολογικού της λέξεως «Λαύρα». Άγιον Όρος: Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας, 1892.
60. — — — . «Ανέκδοτα πατριαρχικά εκ των αρχείων της Ι.Μ. Μ. Λαύρας». ΕΑ 23 (1903), 419 – 422, 446 – 447, 507, 514 – 516, 522 – 524.
61. — — — . «Ανέκδοτα πατριαρχικά εκ των αρχείων της Ι.Μ. Μ. Λαύρας». ΕΑ 24 (1904), 34, 182 – 183, 196 – 197, 216 – 217, 254 – 256.
62. Λαυριώτης, Νικόδημος. Μεγίστη Λαύρα. Άγιο Όρος. Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας, 1988.

63. — — — • «Η βιβλιοθήκη της Μ. Λαύρας» ΓΠ 18 (1934), 328.
64. — — — • «Συμπληρωματικός κατάλογος χειρογράφων κωδίκων Ι.Μ. Μ. Λαύρας» ΕΕΒΣ 28 (1958), 87 – 203.
65. Λαυριώτης, Παντελεήμων μοναχός. «Αποσπάσματα εξ ανεκδότου προσκυνηταρίου της Ι.Μ.Μ. Λαύρας.» ΕΕΒΣ 32 (1963), 319 – 332.
66. — — — • «Επιστολαί του Εθνομάρτυρος Γρηγορίου του Ε' προς την Μ. Λαύρα.» ΓΠ 10 (1926), 189.
67. Λαυριώτης, Σπυρίδων ιατρός. «Αναγραφαί εγγράφων της Μ. Λαύρας του αγίου Αθανασίου εν Αθω» ΒΝΣ 7 (1930), 388 – 428.
68. Λαυριώτης, Σπυρίδων (Καμπανάος). Κατάλογος των κωδίκων της Μ.Λαύρας. London: Cambridge, Mass, 1925.
69. Λαυριώτης, Χρυσόστομος. «Κατάλογος λειτουργικών ειληταρίων της Ι.Μ.Μ. Λαύρας» Μακεδονικά 4 (1955 – 1960), 391 – 402.
70. Λαυριώτης, Χρυσόστομος. «Κατάλογος λειτουργικών ειληταρίων ιερών μονών Μ. Λαύρας και Βατοπεδίου.» Μακεδονικά, 4 (1957), 391 – 408.
71. Μπενέσεβιτς, Β. Ειδήσεις περί των εν τω Βατοπεδίω και τη Λαύρα των αγ. Αθανασίου Ελληνικών κανονικών χειρογράφων. Πετρούπολη: Βυζαντινά χρονικά, **Χ.Χ.**

72. Μυλωνάς, Παύλος. «Η αρχική μορφή του Καθολικού της Μ. Λαύρας: Αναθεώρηση ορισμένων θεωριών για την προέλευση του τύπου.» Αρχαιολογία 1 (Νοέμ. 1981).
73. Ορλάνδος, Αναστάσιος Κ. «Ανάγλυφον κιωτιδίδιον της Μ. Λαύρας.» ΑΒΜΕ 8 (1955 – 1956) 100 – 104.
74. Παπαδόπουλος, Νικόλαος Π.Α. «Αγιορείτικαι σελίδες του 1821: Απ' την ιστορία των Μετοχίων Μ. Λαύρας και Ξηροποτάμου.» ΑΒ 29 (1964), 399 – 402.
75. Σάββας, γεροπροηγούμενος. Προσκυνητάριον της Μ. Αγίας Λαύρας... Βενετία Χ, Σ., 1780.
76. Σκλάβου Πέτρος Λαυριώτης. Οδηγός Ιεράς Μονής – Μεγίστης Λαύρας.
77. Σταμίρης, Γ.Α. «Διορθώσεις εις τον κατάλογον θείων χρυσοβούλλων κ.λ.π. της Μ. Λαύρας.» ΕΕΒΣ 29 (1959), 446 – 448.
78. Στεφανίδης, Βασίλειος Κ. Το πρόβλημα της Λαύρας. Άγιο Όρος: Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας, 1936.
79. Τριγώνης, Μακάριος. Προσκυνητάριον της μονής Μ. Λαύρας. Βενετία: Χ, Σ., 1772.
80. Τσιοράν, Γεώργιος. Σχέσεις των Ρουμανικών χωρών μετά του Άθω και δη των μονών Κουτλουμουσίου, Λαύρας, Δοχειαρίου και αγίου Παντελεήμονος, ή των Ρώσων. Αθήνα: Χ, Σ., 1935.

3. Βιβλιογραφία επισήμων εκκλησιαστικών εγγράφων που αφορούν τη μονή

81. Αγαθάγγελος. Γράμμα του Ίμβρου Ιωσήφ, ίνα αποδώση τη Λαύρα Άθωνος την περιουσίαν του αυτόθι, θανόντος Λαυριώτου Αθανασίου, ην παρανόμως κατέσχε. 23 Ιούν. 1828.
82. — — — . Γράμμα τη Μονή Λαύρας, ίνα αποκριθή περί των γραφέντων σχετικώς προς τας χρηματικές απαιτήσεις του Ι. Ευστρατίου. 19 Ιαν. 1845.
83. — — — . Γράμμα τοις πατράσι Λαύρας, ότι προς άρσιν των σκανδάλων της Σκήτης Αγίας Άννης, συνάταξεν η Εκκλησία κεφάλαια τίνα άπερ κοινοποιεί αμφοτέροις, ίνα επιφέρωσι τας παρατηρήσεις των, μεθ' ο κυρωθήσονται διά Σιγιλλίου. 30 Αύγ. 1847.
84. — — — . Γράμμα τω Ρώσσω πρέσβει Τιτώφ, εξ — αιτούμενον το κατά πενταετίαν τη Μονή Λαύρας παρεχόμενον αυτοκρατορικόν έλεος. 18 Οκτ. 1847.
85. — — — . Γράμμα τη Μονή Λαύρας, ότι κακώς απέστειλαν υπέρ υποθέσεων των αυτόθι εφυσυχάζοντα Τραϊανουπόλεως Ανθιμου καθόσον εξήρκει ο προαπασταλείς πεπειραμένος Μελχισεδέκ. Φεβρ. 1848.
86. Ανθιμος Στ'. Γράμμα τη Κοινότητι και τη Μονή Λαύρας, ίνα εκγλεισθει εν τη τελευταία ο εκ Χίου μοναχός Γρηγόριος. 1 Μαΐου 1849.

87. — — — , Γράμματα τη Κοινοτήτι και τη Μονή Λαύρας ταυτόσημα του ηγουμένου περί του εκ Νυζίκου παπά Γεωργίου. 27 Μαΐου 1849.
88. — — — , Γράμμα τοις πατράσι Λαύρας, ίνα πέμφωσι κεκυρωμένα ίσα των Σιγιλλίων και λοιπών εγγράφων, των βεβαιούντων τα δικαιώματα των επί τη εν «καϊκι Αδριανουπόλεως εκκλησίᾳ και ενορίας. 10 Μαΐου 1852.
89. — — — , Γράμμα της πατράσι Λαύρας, περί της ιδρύσεως της Μολδαβικής Σκήτης του Τιμίου Γεροδρόμου. 10 Μαΐου 1852.
90. — — — , Γράμμα τη Κοινοτητι και τη Μονή Λαύρας, περί του πεμπόμενου Όρος περιορισμόν καθηρημένου πρ. Σταγών Κυρίλλου 22 Ιούν. 1854.
91. — — — , Γράμμα τη Μονή Λαύρας, ίνα ανακαλέσωσιν εκ Φιλιππουπόλεως τον ουχί ευσημόνως διάγοντα ταξειδιώτην τον μη αποστέλλοντες αυτόν ουδαμόσε του λοιπού. 21 Μαΐου 1855.
92. — — — , Γράμμα τη Μονή Λαύρας, ίνα παραδώσι μένοντα εν τη Μονή των πράγματα του πρ. Σαμακοβίου Ματθαίου. 29 Νοέμ. 1855.
93. — — — , Γράμμα της πατράσι Λαύρας, ίνα ο συμμοναστής των Πρόχορος έλθη εις Κων/πολιν μετά του αδελφού του Ιορδάνου ον απήγαγεν εν εντεύθεν άκαντος του θετού πατρός του. 21 Μάρτ. 1859.

94. Γεράσιμος Γ'. Γράμμα τοις Λαυριώταις, ίνα ειρηνεύωσι μετά των Ιβηριτών παρέχοντες των διαφιλονεικούμενον τόπον, Μαΐου 1797.
95. — — — Σιγίλλιον κυρούν τας αρχαίας μεταξύ των Μονών Λαύρας και Ιβήρων συμφωνίας, περί των ορίων του Μυλοποτάμου και απορρίπτον τας αξιώσεις των πρώτων. Φεβρ. 1798.
96. Γερμανός Δ'. Γράμμα τη Κοινότητι ελεγκτικόν των αντιφατικών γραφομένων των, και επί τη βάσει των οποίων η Εκκλησία εκύρωσε Σιγίλλιον εν σχέσει προς την μεταξύ των Μονών Λαύρας και Ρωσσικού διαφοράν, ο ουκ έδει. 11 Ιουλ. 1843.
97. — — — Γράμμα τω Δικαίω Αγίας Άννης, ελεγκτικόν της ασταθείας του προς τα αποφάσεις της εκκλησίας, εν σχέσει προς την μετά της Μονής Λαύρας διαφοράν. 25 Νοέμ. 1843.
98. Γράμμα τοις πατράσι της Μονής Λαύρας, ίνα αποφασίστως αποτίσωσι προς το κοινόν και προς άλλους χρέη των. 5 Απρ. 17 — 98 — 1802.
99. Γρηγόριος Ε'. Σιγίλλιον περί των ερίδων Λαύρας και Αγίου Παύλου, ώτινι επιδικάζεται η σκήτη του Αγίου Δημητρίου Βορείως και η νέα Σκήτη του Πύργου νοτίως του Άθω. Απρ. 1819.
100. Επιστολή της Μονής Λαύρας, δηλούσα αποδοχήν των όρων του εν σχεσίω αποσταλέντος Σιγιλλίου, του ρυθμίζοντας τας

σχέσεις αυτής προς την υποτελή Σκήτην της Αγίας Άννης. 18
Νοέμ. 1847.

101. Ιερεμίας Δ'. Γράμμα τοις πατράσι Λαύρας ίνα εξοφλήσωσι
προς τον Χατμάνον Φιλόδωρον χρέος των. 18 Ιουλ. 1810.

102. Ιωακείμ Β'. Γράμματα ταις Μοναίς Λαύρας και Ιβήρων,
συστατικά του Χιοπολίτου Γρηγορίου. Απρ. 1863.

103. — — — , Γράμματα τη Κοινότητι και τη Μονή Λαύρας, ίνα ο
πρ. Νυσσάβας Άνθιμος μετατέθη εν τη Μονή των Ιβήρων. Ιουν.
1863.

104. Ιωαννίκιος, Τοποτηρητής Νικαίας. Γράμματα τη κοινότητι και
ταις Μοναίς Λαύρας και Καρακάλλου, περί μεταθέσεως υπε~~ρο~~ρίου
και της δευτέρος εις την πρώτη. 21 Μάρτ. 1859.

105. Κοινότητα Άθω. Γράμμα τη κοινότητι, ότι ο μεταξύ των Μονών
Λαύρας και ρωσσικού διαφιλονεικούμενος εν Καρεαίς τόπος
ανήκει, κατά το Σιγίλλιον Γρηγορίου του Ε' του 1820, τη Μονή
Αδ~~ελ~~του Παντελεήμονος, 24. Μαΐου 1843.

106. — — — , Σιγίλλιον, κυρούν τας εν 20 κεφάλαια τη
μεσολαβήσει της κοινότητος και του αγίου Κασσανδρείας,
καταστρωθείσας μετά της Μονής Λαύρας καις της Σκήτης της
Αγίας Άννης συμφωνίας. Απρ. 1843.

107. Κύριλλος Στ', Σιγίλλιον, κυρούν τα Σταυροπηγιακά δίκαια της
υπό την προστασίαν της Μονής Λαύρας, διαταλούσης Μονής
Σκάντζουρα κειμένης επί νησίδος παρά την Σκόπελον. 7 Οκτ.
1815.

108. Κύριλλος Στ'. Γράμμα τη κοινότητι Αγίου Όρους, ίνα πληροφορησώσι περί της έριδος μεταξύ Λαύρας και της υποκειμένης αυτή σκήτη της Αγίας Άννης. 8 Οκτ. 1815.
109. Κωνστάντιος Α'. Γράμμα τω Λήμνου Νεκταρίω, ότι εγγράφηταις Μοναίς Λαύρας, Παντοκράτορος και Σίμωνος Πέτρας, ίνα τα αυτόθι μετόχια και διοικώσι διά μοναχών και ουχί δια λαϊκών Λημνίων. Μαΐος 1831.
110. Κωνστάντιος Β'. Γράμμα τοις πατράσι της Μονής Λαύρας, ίνα επιτρέψωσι τω πρώην Ιωαννίνων Ιωακείμ ματαβήναι και μείναι εν τη των Ιβήρων Μονή. 26 Ιαν. 1836.
111. Λούκαρης Κ. Σιγίλλιον, ονάζον μετόχιον της εν Άθω Μονής Λαύρας το εν Σκοπέλω νεόκτισον στον Σταυροπήγιον Μονύδριον του Αγίου Μιχαήλ Συνάδων. Ιαν. 1630.
112. Λούκαρης Κύριλλος. Σιγίλλιον, κυρούν προγενέστερα τοιαύτα περί κυριότητος της Μονής Λαύρας επί πολλών εξωκκλησιών εν Λήμνω *ων* τινά εξονομάζονται Απρ. 1632.
113. Μελέτιος Γ'. Γράμμα τοις πατράσι Λαύρας, περί των υπό του Ευστρατίου απαιτουμένων 40.000 γροσίων, των εντόκως κατατεθέντων υπό του Μακαρίου, ως ισχυρώς αποδείκνυται, ίνα συνεννοηθώσι προς πρόληψιν δυσαρέστων. 7 Οκτ. 1845.
114. Παΐσιος Β'. Σιγίλλιον, κυρούν την μεταξύ του Αδριανουπόλεως Διονυσίου και της εν Άθω Μονής Λαύρας γενομένην σύμβασιν περί του εν Αδριανουπόλει μετοχίου του Αγίου Στεφάνου. Φεβρ. 1741.

115. Παΐσιος Β'. Σιγίλλιον, κυρούν τα προνόμια της Μονής Λαύρας
καθά περιέχονται εν τοις Χρυσοβούλλοις, τω Τράγω και τω
Τυπικώ αυτής. Νοέμ. 1744.

116. Σεραφείμ β'. Σιγίλλιον, προσηλούν τη εν Άθω Μονή Λαύρας το
πρό τετραμήνου κηρυχθέν Σταυροπήγιον νεόδμητον Μονύδριον
του Αγίου Γεωργίου Κουδουνά εν Πριγκήπιω. Οκτ. 1760.

117. Σεραφείμ Β'. Σιγίλλιον, ότι η Μονή της Λαύρας εκπάλοι
εξουσιάζει την Προβάταν και ουχί η του Καρακάλου Μονή. Ιούλ.
1762.

118. Σιλβέστερος, Ηγούμενος Μονής Λαύρας. Σύστασις ταξιδιωτών
των Αχριδών Ιωάσαφ. 1790.

9. Γερμανός Δ' (95, 97)

10. Γρηγόριος Ε' (99)

11. Δελικάνης, Κολλικρός (10)

12. Διληπεράκης, Παύλος (11)

13. Ευστρατιάδης, Σωφρόνιος (47, 48)

14. Θεοφιλόπουλος, Ανδρέας - Χαράλαμπος (10)

15. Θεοχαρίδης, Γ. (11)

16. Ιερεμίας Δ' (101)

17. Ιωάννης Β' (102, 103)

18. Ιωάννης, Τοποτηρητής Νικαίας (104)

19. Καδός, Σωτήρης (12, 13)

20. Καλλίστρατος, Πρόηγούμενος Λαυριώτης (51)

21. Κομνηνός, Ιωάννης (16)

B. ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

1. Ευρετήριο συγγραφέων

1. Αγαθάγγελος (81)
2. Αγγελόπουλος, Αθανάσιος (1)
3. Αθανασιάδης, Γιώργος Χ. (4)
4. Ανθιμος Στ' (82 – 93)
5. Βασιλειάδης, Δ. (5)
6. Γάλλης, Λ. (6)
7. Γεδεών, Μανουήλ Ι, (7, 45)
8. Γεράσιμος Γ' (94, 95)
9. Γερμανός Δ' (96, 97)
10. Γρηγόριος Ε' (99)
11. Δελικάνης, Καλλινίκος (8)
12. Διλμπεράκης, Παύλος (9)
13. Ευστρατιάδης, Σωφρόνιος (47, 48)
14. Θεοφιλόπουλος, Ανδρέας – Χαράλαμπος (10)
15. Θεοχαρίδης, Γ. (11)
16. Ιερεμίας Δ' (101)
17. Ιωακείμ Β' (102, 103)
18. Ιωαννίκιος, Τοποτηρητής Νικαίας (104)
19. Καδάς, Σωτήρης (12, 13)
20. Καλλίστρατος, Προηγούμενος Λαυριώτης (51)
21. Κομνηνός, Ιωάννης (16)

22. Κουρίλας, Ευλόγιος Λαυριώτης (52, 53)
23. ~~Κουτούμ~~άνος, Ηλίας (17)
24. Κουτσούκος, Ιωάννης (54, 55)
25. Κύριλλος Στ' (107, 108)
26. Κωνστάντιος Α' (109)
27. Κωνστάντιος Β' (110)
28. Λαυριώτης Αθανάσιος (56, 57)
29. Λαυριώτης, Αλέξανδρος (58 – 61)
30. Λαυριώτης, Αλέξανδρος Γ. (18)
31. Λαυριώτης, Νικόδημος (62)
32. Λαυριώτης, Παντελεήμων (63, 64, 65)
33. Λαυριώτης, Παύλος μοναχός (19)
34. Λαυριώτης, Σπυρίδων ιατρός (66, 67)
35. Λαυριώτης, Σπυρίδων (Καμπανάς) (68)
36. Λαυριώτης, Χρυσόστομος (69, 70)
37. Λούκαρης, Κύριλλος (111, 112)
38. Μαγδαληνή, μοναχή (20)
39. Μαμαλάκης, Ιωάννης (21)
40. Μελέτιος Γ' (113)
41. Μεταξάκης, Μελέτιος (22)
42. Μιχαλόπουλος, Μ.Ε. (23)
43. Μπενέσεβιτς, Β. (71)
44. Μυλωνάς, Παύλος (72)
45. Μυλωνάς, Παύλος Μ. (24, 25)

70. Χορτολιάνης, Γεώργιος (41 – 44)

- 2 46. Μυλωνάκος, Νικηφόρος Γ. (26)
47. Νεοσκητιώτης – Μπιλάλης Νικόδημος (27)
48. Ορλάνδος, Αναστάσιος Κ. (73)
49. Παΐσιος Β' (114, 115)
50. Παπαδόπουλος, Νικόλαος Π.Α. (74)
51. Παπαντωνίου, Ζαχαρίας (28)
52. Παπαχρυσάνθου, Διονυσία (29, 30)
53. Πελεκανίδης, Στ. (31)
54. Πλακογιαννάκης, Κίμων Εμμ. (32)
55. Πολίτης, Λ. (70)
56. Σάββας, γεροπροηγούμενος (75)
57. Σεραϊδάρης, Άγγελος (33)
58. Σεραφείμ Β' (116, 117)
59. Σιλβέστρος, Ηγούμενος Μονής Λαύρας (118)
60. Σιμωνοπετρίτης, Ανδρέας (34)
61. Σκλάβου, Πέτρος Λαυριώτης (76)
62. Σμυρνάκης, Γεράσιμος (35)
63. Σταμίρης, Γ.Α. (77)
64. Στεφανίδης, Βασίλειος Κ. (78)
65. Ταχιάος, Αντώνιος – Αιμίλιος (36)
66. Τριγώνης, Μακάριος (79)
67. Τσιοράν, Γεώργιος (80)
68. Φλωράκης, Αλέκος Ε. (38)
69. Χατζηφώτης, Ιωάννης (39, 40)
70. Χρήστου, Παναγιώτης Κ. (41 – 44)

2. Ευρετήριο τίτλων

1. Άγιον Όρος (5, 6, 12, 13, 17, 23, 28, 32, 34, 35, 39, 42, 43)
2. Άγιον Όρος διαμέσου των αιώνων (21)
3. Άγιον Όρος εν τω παρελθόντι και τω παρόντι (41)
4. Άγιον Όρος και η Ρωσική πολιτική εν Ανατολή (22)
5. Άγιον Όρος και Σλαύοι (26)
6. Άγιον Όρος λιθανάγλυφα (38)
7. Αγιορείτικα, της βιβλιοθήκης Ι.Μ. Λαύρας (57)
8. Αγιορειτικά σελίδες του 1821 (74)
9. Αγιορειτικών κωδίκων κατάλοιπα (47)
10. Άγιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης (20)
11. Άγιος Στέφανος εν Αδριανουπόλει (52)
12. Άθως (7, 18)
13. Άθως και τα μοναστηριακά του ιδρύματα μέσα από παλιές χαλκογραφίες και έργα τέχνης (24)
14. Άθως μέσα από παλιές φωτογραφίες (2)
15. Ανάγλυφον κιβωτίδιον της Μ. Λαύρας (73)
16. Αναγραφαί εγγράφων της Μ. Λαύρας του Αγίου Αθανασίου εν Άθω (67).
17. Αναγραφή χειρογράφου τεύχους της εν Άθω Μ. Λαύρας (58)
18. Ανέκδοτα Πατριαρχικά εκ των αρχείων της Ι.Μ.Μ. Λαύρας (60 – 61)
19. Αποσπάσματα εξ ενεκδότου Προσκυνηταρίου της Ι. Μ. Μ. Λαύρας (65)

20. Αρχική μορφή του Καθολικού της Μ. Λαύρας (72)
21. Άτλας του Άθωνος (25)
22. Βιβλιοθήκη του Μ. Λαύρας (63)
23. Γεροντικά του Αγίου Όρους (10)
24. Γράμματα ταις Μοναίς Λαύρας και ιβήρων συστατικά του Χιοπολίτου Γρηγορίου (102)
25. Γράμμα τη Κοινότητι Αγίου Όρους (108)
26. Γράμμα της Κοινότητι ελεγκτικόν των αντιφατικών γραφομένων των (96)
27. Γράμμα τη Κοινότητι και τη Μονή Λαύρας (86, 87, 90)
28. Γράμμα τη Κοινότητι (105)
29. Γράμματα τη Κοινότητι και ταις Μοναίς Λαύρας και Καρακάλλου (104)
30. Γράμματα τη Κοινότητι και τη Μονή Λαύρας (84, 103)
31. Γράμμα τη Μονή Λαύρας (82, 85, 91, 92)
32. Γράμμα ταις Λαυριώταις (94)
33. Γράμμα τοις πατράσι Λαύρας (83, 88, 89, 93)
34. Γράμμα τοις πατράσι της Μονής Λαύρας (110)
35. Γράμμα τω Δικαίω Αγίας Άννης (97)
36. Γράμμα του Ύμβρου Ιωσήφ (81)
37. Γράμμα τω Λήμνου Νεκταρίω (109)
38. Γράμμα τω Ρώσσω πρέσβει Τιτώφ (84)
39. Διοίκηση του Αγίου Όρους (30)

40. Διορθώσεις εις τον κατάλογον θείων χρυσοβούλλων κ.λ.π. της Μ. Λαύρας (77)
41. Ειδήσεις περί των εν τω Βατοπεδίω και τη Λαύρα του αγ. Αθανασίου ελληνικών κανονικών χειρογράφων (71)
42. Έκθεση για τη σύνταξη προγράμματος εκπονήσεως μελετών και εκτελέσεως και αναστηλώσεως (3)
43. Εκκλησιαστική ιστορία (1)
44. Επιστολαί του Εθνομάρτυρος Γρηγορίου του Ε΄ προς την Μ. Λαύρα (66)
45. Επιστολή της Μονής Λαύρας (100)
46. Εσωτερικός κανονισμός Μεγίστης Λαύρας (46)
47. Θαυμαστά μοναστήρια του Αγίου Όρους Άθω (36)
48. Θησαυροί του Αγίου Όρους (31)
49. Ιστορικά Κύπρου εκ των αρχείων της Μ. Λαύρας (49)
50. Ιστορικόν Προσκυνητάριον της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους (50)
51. Ιστορικόν Προσκυνητάριον Ιεράς Μονής Μ. Λαύρας (51)
52. Καθεστώς του Αγίου Όρους Άθω (37)
53. Καθημερινή ζωή στο Άγιον Όρος (40)
54. Κατάλογος λειτουργικών ειληταρίων της Ι. Μ. Μ. Λαύρας (69)
55. Κατάλογος λειτουργικών ειληταρίων Μ. Λαύρας και Βατοπεδίου (70)
56. Κατάλογος των κωδικών της Μ. Λαύρας (68)
57. Κειμηλαρχία και η βιβλιοθήκη της Μ. Λαύρας εν κινδύνω (53)

58. Κοιμητηριακοί ναοί του Άθωνα (15)
59. Κρήνες του Αγίου Όρους με γλυπτό διάκοσμο (4)
60. Μεγίστη Λαύρα (62)
61. Μελετήματα Ι (55)
62. Μονή Μ. Λαύρας (54)
63. Οδηγός Ιεράς Μονής – Μεγίστης Λαύρας (76)
64. Οδοιπορικό στο Άγιον Όρος (17, 9, 44)
65. Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης (27, 19)
66. Περιγραφικός κατάλογος των εν τοις κωνδίξι του Πατριαρχικού
Αρχειοφυλακίου σωζόμενων επισήμων εκκλησιαστικών
εγγράφων (8)
67. Περί του ετυμολογικού της λέξεως «Λαύρα» (59)
68. Πρόβλημα της Λαύρας (78)
69. Προσκυνητάριον και οδηγός Ι.Μ.Μ. Λαύρας (56)
70. Προσκυνητάριον της Μονής Μ. Λαύρας (79, 75)
71. Προσκυνητάριον του Αγίου Όρους του Άθωνος (16)
72. Σιγίλλιον (95, 99, 106, 107, 111, 112, 114 – 117)
73. Συμπλήρωμα αγιορειτικών καταλόγων Βατοπεδίου και Λαύρας
(48)
74. Συμπληρωματικός κατάλογος χειρογράφων κωδίκων Ι.Μ. Μ.
Λαύρας (64)
75. Σύντομος ιστορία του Αγίου Όρους (11)
76. Σύστασις ταξειδιωτών των Αχριδών Ιωασάφ (1118)

77. Σχέσεις των Ρουμανικών χωρών μετά του Άθω και δε των Μονών Κουτλουμουσίου, Λαύρας, Δοχειαρίου και Αγίου Παντελεήμονος ή των Ρώσων (80)

78. Υπέρ της Ιστορίας της εν Αγίω Όρει Μεγίστης του Αγίου Αθανασίου Λαύρας (45)

79. Φωτογραφικό οδοιπορικό στο Άγιον Όρος (33).

1741. Παΐσιος Β' (114)

1744. Παΐσιος Β' (115)

1760. Σεραφείμ Β' (116)

1762. Σεραφείμ Β' (117)

1772. Τριγώνης Μακάριος (79)

1780. Σάββας, γέροτροπικούμενος (75)

1790. Σιλβέστρος, Ηγούμενος Μονής Λαύρας (118)

1797. Γεράσιμος Γ' (94)

1798. Γεράσιμος Γ' (95), Αγνώστου Πατριάρχου (98)

19^{ος} αιώνας

1802. Αγνώστου Πατριάρχου (98)

1810. Ιερεμίας Δ' (101)

1815. Κυρίλλος ΣΤ' (107, 108)

1819. Γρηγόσιος Ε' (89)

1828. Αναθάνγγελος (81)

1831. Κωνσταντίνος Α' (109)

1836. Κωνσταντίνος Β' (110)

3. Ευρετήριο χρονολογιών

17^{ος} - 18^{ος} αιώνας

1630. Λούκαρης, Κύριλλος (111)
 1632. Λούκαρης, Κύριλλος (112)
 1741. Παΐσιος Β΄ (114)
 1744. Παΐσιος Β΄ (115)
 1760. Σεραφεΐμ Β΄ (116)
 1762. Σεραφεΐμ Β΄ (117)
 1772. Τριγώνης, Μακάριος (79)
 1780. Σάββας, γεροπρωηγούμενος (75)
 1790. Σιλβέστρος, Ηγούμενος Μονής Λαύρας (118)
 1797. Γεράσιμος Γ΄ (94)
 1798. Γεράσιμος Γ΄ (95), Αγνώστου Πατριάρχου (98)

19^{ος} αιώνας

1802. Αγνώστου Πατριάρχου (98)
 1810. Ιερεμίας Δ΄ (101)
 1815. Κύριλλος ΣΤ΄ (107, 108)
 1819. Γρηγόριος Ε΄ (99)
 1828. Αγαθάγγελος (81)
 1831. Κωνσταντίος Α΄ (109)
 1836. Κωνσταντίος Β΄ (110)

1843. Γερμανός Δ' (96, 97) Κοινότητας Αθω (105, 106)
1845. Ανθιμος ΣΤ' (86), Μελέτιος Γ' (113)
1847. Ανθιμος ΣΤ' (91, 93), (100)
1848. Ανθιμος ΣΤ' (87)
1849. Ανθιμος ΣΤ' (82, 84)
1852. Ανθιμος ΣΤ' (90, 92)
1854. Ανθιμος ΣΤ' (83)
1855. Ανθιμος ΣΤ' (85, 88)
1859. Ανθιμος ΣΤ' (89), Ιωαννίκιος, Τοποτηρητής Νικαίας (104)
1863. Ιωακείμ Β' (102, 103)
1891. Λαυριώτης, Αλέξανδρος (58)
1892. Λαυριώτης, Αλέξανδρος (59)

20^{ος} – 21^{ος} αιώνας

1902. Δελικάνης, Καλλίνικος (8), Γεδεών, Μανουήλ Ι (45)
1903. Λαυριώτης, Αλέξανδρος (60), (35)
1904. (49), Λαυριώτης, Αλέξανδρος (61)
1913. Μεταξάκης, Μελέτιος (22)
1925. Ευστρατιάδης, Σωφρόνιος (47), Λαυριώτης Σπυρίδων
(Καμπανάος) (68)
1926. Λαυριώτης, Σπυρίδων ιατρός (66)
1930. Ευστρατιάδης, Σωφρόνιος (48), Λαυριώτης, Σπυρίδων ιατρός
(67).

1934. Παπαντωνίου, Ζαχαρίας (28), Λαυριώτης, Παντελεήμων μοναχός (63)
1935. Μιχαλόπουλος, Μ.Ε. (23), Κουρίλας, Ευλόγιος Λαυριώτης (52, 53), Τσιοράν, Γεώργιος (80)
1936. Λαυριώτης, Αθανάσιος (56), Στεφανίδης, Βασίλειος Κ. (78)
1937. Λαυριώτης, Αθανάσιος (57)
1955. Ορλάνδος, Αναστάσιος Κ. (73), Λαυριώτης, Χρυσόστομος (69)
1956. Ορλάνδος, Αναστάσιος Κ. (73)
1957. Λαυριώτης, Χρυσόστομος – Πολίτης, Λ. (70)
1958. Θεοχαρίδης, Γ. (11), Λαυριώτης, Παντελεήμων (64)
1959. Σταμίρης, Γ.Α. (77)
1960. Μυλωνάκος, Νικηφόρος Γ. (26), Λαυριώτης, Χρυσόστομος (69)
1962. Λαυριώτης, Αλέξανδρος Γ. (18)
1963. Γάλλης, Λ. (6), Μυλωνάς, Παύλος Μ. (24), Χρήστου, Παναγιώτης Κ. 941), Κουτσούκος, Ιωάννης (54, 55), Λαυριώτης, Παντελεήμων μοναχός (65)
1964. Παπαδόπουλος, Νικόλαος Π.Α. (74)
1969. Σιμωνοπετρίτης, Ανδρέας (34)
1970. Χρήστου, Παναγιώτης Κ. (42)
1971. Μαμαλάκης, Ιωάννης (21)
1973. Παλεκανίδης, Στ' (31)
1975. Νεοσκητιώτης – Μπιλάλης, Νικόδημος (27)
1976. (50), Καλλίστρατος, Προηγούμενος Λαυριώτης (51)
1977. Χατζηφώτης, Ιωάννης (39)

1979. Βασιλειάδης, Δ. (5), Θεοφιλόπουλος, Ανδρέας-Χαράλαμπος (10)
1980. (3), Καδός, Σωτήρης (12)
1981. Μυλωνάς, Παύλος (72)
1984. Κομνηνός, Ιωάννης (16), Μαγδαληνή, μοναχή (20)
1986. (2)
1987. Αγγελόπουλος, Αθανάσιος (91), Χρήστου, Παναγιώτης Κ. (43)
1988. Λαυριώτης, Νικόδημος (62)
1989. Χρήστου, Παναγιώτης Κ. (44)
1990. Γεδεών, Μανουήλ Ι. (7)
1993. (46)
1994. Καδός, Σωτήρης (13)
1995. Λαυριώτης, μοναχός Παύλος (19), Σεραϊδάρης, Άγγελος (33),
Χατζηφώτης, Ιωάννης (40)
1996. Κουτουμάνος, Ηλίας (17), Πλακογιαννάκης, Κίμων Εμμ. (32),
(37)
1997. (15)
1998. ΚΕΔΑΚ (14), Ταχιάος, Αντώνιος -- Αιμίλιος (36)
1999. Αθανασιάδης, Γιώργος Χ. (4), Παπαχρυσάνθου, Διονυσία (29,
30)
2000. Μυλωνάς, Παύλος Μ. (25)
2002. Διλιμπεράκης, Παύλος (9)

4. Ευρετήριο εκδοτικών οίκων

1. Αγιορειτική φωτοθήκη (33, 36)
2. Α.Π.Θ. (41)
3. Γυν. Ησυχαστήριο «Αναλήψεως» Κοζάνης (20)
4. Δ.Ν. Παπαδήμας (39, 40)
5. Εκδοτική Αθηνών (12, 13, 31)
6. Ερμής (7)
7. Εστία (28)
8. Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών (11, 21)
9. Ιερά Κοινότητα Αγίου Όρους (37)
10. Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας (46, 50, 52, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 69, 70, 73, 74, 76, 78)
11. Καρυές Αγίου Όρους (16)
12. ΚΕΔΑΚ (4, 15)
13. Κυριακίδης (1)
14. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (29, 30)
15. Οικουμενικό Πατριαρχείο (8)
16. Πανσέληνος (35)
17. Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών (42, 43, 44)
18. Παύλος Διλπεράκης (9)
19. Σχήμα και χρώμα (32)
20. Τήνος (38)
21. Υπουργείο Εξωτερικών (3)

22. Υπουργείο Μακεδονίας Θράκης (14)

23. Cambridge, Mass (68)

24. Chennerieres – Sur – Marne (48)

ΑΒΜΕ : Αρχαιολογικό Μουσείο Βιέννης

Α.Π.Θ. : Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΒΝΣ : Byzantinisch – Neugriechische Sprachwissenschaft

ΓΠ : Γρηγόριος Παλαύτις

ΕΑ : Εκκλησιαστική Αρχαία Κοιτίδα

ΕΕΒΣ : Επιστολές Εισαγωγής Βυζαντινών Γραμμάτων

ΙΜ : Ιερά Μονή

ΚΕΔΑΚ : Κέντρο Διαφύλαξης Αρχαίων Βιβλίων

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

- AB : Analecta bollandiana. Bruxelles
- ABME : Αρχεῖον Βυζαντινῶν Μνημείων Ελλάδος
- Α.Π.Θ. : Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- ΒΝΣ : Byzantinisch – Neugriechische Jahrbucher Athenes
- ΓΠ : Γρηγόριος Παλαμάς
- ΕΑ : Εκκλησιαστική Αλήθεια. Κων/πολη
- ΕΕΒΣ : Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν
- ΙΜ : Ιερά Μονή
- ΚΕΔΑΚ: Κέντρο Διαφύλαξης Αγιορείτικης Κληρονομιάς

